Rok III. Nr. 2.

DZIENNIK URZĘDOWY

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO ŁÓDZKIEGO

ORGAN RADY SZKOLNEJ OKRĘGOWEJ ŁÓDZKIEJ

Łódź, dnia 20 lutego 1929 r.

TREŚĆ:

Prenumerata roczna wynosi 6 złotych. Numer pojedyńczy 60 groszy. Należność wpłacać należy wyłącznie na konto czekowe P. K. O. Nr. 65312 (Rada Szkolna Okręgowa Łódzka w Łodzi).

Warunki umieszczania ogłoszeń: Cała strona 120 zł. Pół str. 65 zł. Ćwierć str. 35 zł.
Ogłoszenia umieszcza się po zapłaceniu zgóry przypadającej należności.
Adres Redakcji i Administracji: Łódź, ul. Piotrkowska 104, Kuratorjum O. S. Ł.

15

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 9 stycznia 1929 r Nr. II. 606/29

w sprawie opłat za praktyczne egzaminy nauczycielskie.

W myśl § 6 i § 27 Przepisów w sprawie praktycznego egzaminu na nauczyciela publicznej szkoły powszechnej z dnia 14 grudnia 1928 r. (Dz. Urz. z r. 1929, Nr. 1, poz. 3) zarządzam w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu (pismo Min. Skarbu z dnia 5 stycznia 1929, Nr. D. VII — 2226/2/28, co następuje:

I. Opłata za praktyczny egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych wynosi 40 złotych.

II. Nauczyciel, ubiegający się o dopuszczenie do egzaminu, składa wspomnianą opłatę w Kasie Skarbowej w siedzibie Kuratorjum na rachunek specjalny: „Taksa egzaminacyjna nauczycieli szkół powszechnych", czyniąc to bądź bezpośrednio, bądź przekazem pocztowym, bądź wreszcie zapomocą blankietów nadawczych P. K. O. na konto wspomnianej Kasy Skarbowej. We wszystkich trzech wypadkach nauczyciel powinien dokładnie podać wyżej wskazaną nazwę rachunku specjalnego dla uniknięcia zapisania kwoty na inny rachunek. Kuratorjum poda numer wspomnianego konta P. K. O. do wiadomości nauczycielstwa.

III. Pokwitowanie (odcinek blankietu P. K. O.) nauczyciel dołącza do podania o dopuszczenie do egzaminu. Bez wspomnianego pokwitowania podanie nie będzie rozpatrywane.

IV. Kwoty, powstałe z opłat egzaminacyjnych, otwarte będą w myśl zarządzenia Ministerstwa Skarbu z dnia 5 stycznia 1929 r., Nr. DVII-2226/2/28 do dyspozycji Kuratorjów, które odpowiednie sumy z tego funduszu przekażą poszczególnym Komisjom Egzaminacyjnym za pośrednictwem powiatowych Kas Skarbowych.

V. Prezes Komisji Egzaminacyjnej pokrywa z funduszów, przekazanych mu przez Kuratorjum, niezbędne wydatki administracyjne (których maksymalną wysokość normuje Kuratorjum we własnym zakresie działania), ewentualnie koszty podróży i diety członków Komisyj Egzaminacyjnych przy egzaminach, odbywanych poza siedzibą egzaminatorów (według przepisów § 1-a Regulaminu) oraz wynagrodzenie egzaminatorów według poniższych norm:

1. Przy egzaminach, odbywanych w szkole kandydata (§ 1-a Regulaminu)

za egzamin każdego nauczyciela:

A. Wynagrodzenie Prezesa Komisji	3 zł.
B. Wynagrodzenie egzaminatora:	
a) za wizytację	5 zł.
b) za kolokwjum	2 zł.

2. Przy egzaminach, odbywanych w myśl § 1-b Regulaminu

za egzamin każdego nauczyciela:

A. Wynagrodzenie Prezesa Komisji	3 zł.
B. Wynagrodzenie członka Komisji za nadzór przy egzaminie piśmien., od godziny nadzoru	2 zł.
C. Wynagrodzenie egzaminatora:	
a) za udział w lekcjach próbnych od godz.	2 zł.

b) za ocenę prac piśmiennych:

1. ocena	2 zł.
2. i ewent. 3. ocena po	1 zł.
c) za kolokwjum	2 zł.

Uwaga. Jeżeli Prezes Komisji wchodzi w skład kompletu egzaminacyjnego jako egzaminator, otrzymuje wynagrodzenie, przewidziane pod A i B, względnie także C.

Przewodniczący kompletu nie jest oddzielnie wynagradzany za tę funkcję.

VI. Wynagrodzenie za egzaminy płatne jest zdołu po ich ukończeniu i po podpisaniu należycie wypełnionych wszelkich protokółów i świadectw, Prezes Komisji może jednak udzielać członkom, udającym się w podróż służbową, zaliczek na koszty podróży według norm obowiązujących.

Prezes Komisji winien przesyłać Kuratorjum wyrachowanie z kwot, przekazanych do jego dyspozycji. dwa razy na rok według stanu z dnia 31 stycznia i z dnia 30 września.

W związku z powyższem zechce Kuratorjum wydać dalsze konieczne zarządzenie.

Odnośne rachunki zostały otwarte w Kasach Skarbowych w siedzibie Kuratorjum na zasadzie cytowanego pisma Ministerstwa Skarbu.

Nr. II-606/29. (—) Sł. Czerwiński
Podsekretarz Stanu.

Do P. P. Prezesów Komisyj Egzaminacyjnych, powołanych do przeprowadzania egzaminów praktycznych na nauczycieli publicznych szkół powszechnych, P. P. Inspektorów Szkolnych oraz do Nauczycielstwa szkół powszechnych w Okręgu.

Kuratorjum przesyła do wiadomości rozporządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie opłat za praktyczne egzaminy nauczycielskie.

Jednocześnie Kuratorjum wyjaśnia, że opłaty, o których mowa w niniejszym okólniku, wpłacać winni nauczyciele szkół powszechnych:

a) *miasta Łodzi* — bezpośrednio do I Kasy Skarbowej w Łodzi, Aleje Kościuszki Nr. 14;

b) *zatrudnieni poza Łodzią* — do najbliższego Urzędu Pocztowego na konto czekowe Nr. 38219 w Pocztowej Kasie Oszczędności (właściciel konta I Kasa Skarbowa w Łodzi).

Przy bezpośredniem wpłacaniu opłaty w Kasie Skarbowej należy wypełnić deklaracje według podanego niżej wzoru, natomiast przy wpłacaniu w Urzędzie Pocztowym należy wypełnić blankiet nadawczy P. K. O.

W celu uniknięcia ewentualnych omyłek przy księgowaniu wpłat, należy zarówno w deklaracjach płatniczych, jak i w blankietach nadawczych P. K. O. *wypisać czytelnie:*

1. nazwę funduszu, na który się wpłaca należność, t. j. *fundusz specjalny: „Taksa egzaminacyjna nauczycieli szkół powszechnych“* do dyspozycji Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego;

2. imię i nazwisko wpłacającego;

3. miejsce zatrudnienia (miasto i Nr. szkoły względnie powiat i gmina).

Pokwitowanie Kasy Skarbowej względnie odcinek blankietu nadawczego P. K. O. należy dołączyć do podania, jako dowód uiszczenia opłaty.

P. P. Inspektorzy zechcą po upływie terminu wnoszenia przez nauczycieli podań o dopuszczenie do egzaminu praktycznego przesyłać do Kuratorjum wykaz przystępujących do egzaminu z podaniem: 1) miejscowości zatrudnienia nauczyciela i 2) daty wniesienia przez niego opłaty egzaminacyjnej.

Za Kuratora Okręgu Szkolnego
(—) T. Czapczyński
Naczelnik Wydziału.

....
Imię i nazwisko wpłacającego

Łódź, dnia ....19 r.

nauczyciel szkoły powszechnej
Nr.......................
w Łodzi

Do
I Kasy Skarbowej
w Łodzi

DEKLARACJA PŁATNICZA.

Proszę o przyjęcie kwoty zł. 40 (złotych czterdzieści) i zapisanie jej na rachunek *funduszu specjalnego:* „Taksa egzaminacyjna nauczycieli szkół powszechnych" do dyspozycji Kuratorjum O. S. Łódzkiego, tytułem opłaty za praktyczny egzamin nauczycielski, zdawany w m-cu . . . .19... r.

....
podpis

16

SKŁAD OSOBOWY

Państwowych Komisyj Egzaminacyjnych, powołanych do przeprowadzania egzaminów praktycznych na nauczycieli publicznych szkół powszechnych w Okręgu Szkolnym Łódzkim.

W myśl ustępu 2 § 3 zarządzenia Pana Ministra W. R. i O. P. z dnia 14 grudnia 1928 r. (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. z 1929 r. Nr. 1, poz. 3) Kuratorjum podaje do wiadomości Nauczycielstwa zamieszczony poniżej skład osobowy Państwowych Komisyj Egzaminacyjnych, powołanych do przeprowadzania egzaminów praktycznych na nauczycieli publicznych szkół powszechnych w Okręgu Szkolnym Łódzkim.

I. Dla miasta Łodzi z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Męskiem w Łodzi:

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Michejda Franciszek, dyrektor seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Skowroński Jan, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Kilański Tomasz, zastępca inspektora szkolnego,
2. Podulka Stanisław, zastępca inspektora szkolnego,
3. Kurcmanowski Leopold, nauczyciel seminarjum,

4. Raths Juljusz, nauczyciel seminarjum,
5. Bilski Klemens, kierownik szkoły powszechnej,
6. Braun Jan, kierownik szkoły powszechnej,
7. Czarniawski Stanisław, kierownik szkoły powszechnej,
8. Ochędalski Henryk, kierownik szkoły powszechnej,
9. dr. Rąb Franciszek, p. o. kierownika szkoły powszechnej,
10. Macińska Stanisława, kierowniczka szkoły powszechnej.

II. Dla powiatów: łaskiego i łódzkiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Żeńskiem im St. Żeromskiego w Zgierzu:

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Kuropatwińska Stefanja, przełożona seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Zawadzki Wacław, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Steik Ludwik, zastępca inspektora szkolnego,
2. Seib Tadeusz, zastępca inspektora szkolnego,
3. Balasińska Emilja, nauczycielka seminarjum,
4. Bronowska Helena, nauczycielka seminarjum,
5. Burdziński Zygmunt, nauczyciel seminarjum,
6. Dymkowska Eugenja, nauczycielka seminarjum,
7. Harniszowa Albina, nauczycielka seminarjum,
8. Kamiańska Marja, nauczycielka seminarjum,
9. Krąkowska Felicja, nauczycielka seminarjum,
10. Ważanka Stanisława, nauczycielka seminarjum.

III. Dla powiatu brzezińskiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Męskiem im. Tadeusza Rejtana w Tomaszowie Mazowieckim:

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Antoniewicz Tadeusz, dyrektor seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Sikorski Lucjusz, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Woynowski Eugenjusz, zastępca inspektora szkolnego,
2. Jaworkówna Anna, nauczycielka seminarjum,
3. Kansy Feliks, nauczyciel seminarjum,
4. Paradecki Zygmunt, nauczyciel seminarjum,
5. Siwy Karol, nauczyciel seminarjum,
6. Snopek Wiktor, nauczyciel seminarjum.

IV. Dla powiatów: piotrkowskiego i radomskowskiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Żeńskiem im. Królowej Jadwigi w Piotrkowie.

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: dr. Orlikowska Celestyna, p. o. przełożonej seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Jasiński Leon, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Mijas Stanisław, inspektor szkolny,
2. Zaręba Wojciech, zastępca inspektora szkolnego,
3. Jankiewicz Ignacy, nauczyciel seminarjum,
4. Justyna Wincenty, nauczyciel seminarjum,
5. Klichówna Stanisława, nauczycielka seminarjum,

6. Matusiakowa Aleksandra, nauczycielka seminarjum,
7. Petrajtysowa Helena, nauczycielka seminarjum,
8. Suchecka Mieczysława, nauczycielka seminarjum,
9. Szymański Tomasz, nauczyciel szkoły ćwiczeń.

V. Dla powiatów: sieradzkiego, wieluńskiego i kaliskiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Męskiem w Zduńskiej Woli:

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Solarski Klaudjusz, dyrektor seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Robak Bronisław, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Szelest Bolesław, inspektor szkolny,
2. Piechocki Wacław, inspektor szkolny,
3. Owoc Jan, zastępca inspektora szkolnego,
4. Zarębski Stefan, zastępca inspektora szkolnego,
5. Ziarkiewicz Henryk, zastępca inspektora szkolnego,
6. Jakóbski Ludwik, nauczyciel seminarjum,
7. Raducki Edward, nauczyciel seminarjum,
8. Rutkowski Jan, nauczyciel seminarjum,
9. Godecki Stanisław, nauczyciel seminarjum,
10. Halutowa Janina, nauczycielka szkoły ćwiczeń,
11. Krzaczkowski Marjan, nauczyciel szkoły ćwiczeń,
12. Uniejowski Kazimierz, nauczyciel szkoły ćwiczeń.

VI. Dla powiatów: łęczyckiego, kolskiego i tureckiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Męskiem im. Grzegorza Piramowicza w Łęczycy:

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Kwapisz Władysław, p. o. dyrektora seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Górczany Karol, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Inspektor szkolny powiatu kolskiego,
2. Bartel Gustaw, inspektor szkolny powiatu tureckiego,
3. Chmielecki Władysław, nauczyciel seminarjum,
4. Karolini Bolesław, nauczyciel seminarjum,
5. Okarmus Walenty, nauczyciel seminarjum,
6. Wodyk Franciszek, nauczyciel seminarjum,
7. Wołoszczuk Feliks, nauczyciel seminarjum,
8. Kindlarska Helena, nauczycielka szkoły ćwiczeń.

VII. Dla powiatów: konińskiego i słupeckiego z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Męskiem im. Marszałka J. Piłsudskiego w Słupcy.

Prezes Komisji Egzaminacyjnej: Szczepski Feliks, dyrektor seminarjum.

Zastępca Prezesa Komisji Egzaminacyjnej: Borzęcki Jan, inspektor szkolny.

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

1. Starzyk Józef, inspektor szkolny,
2. Łabuda Rajmund, nauczyciel seminarjum,
3. Skorupa Józef, nauczyciel seminarjum,

4. Terlikowski Władysław, nauczyciel seminarjum,
5. Zaręba Andrzej, nauczyciel seminarjum,
6. Łabudzina Józefa, nauczycielka szkoły ćwiczeń.

Łódź, dnia 8 lutego 1929 r.

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. A. Ryniewicz.

17

WSKAZÓWKI

dotyczące egzaminu praktycznego na nauczycieli szkół powszechnych.

W myśl art. 7 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. [1]) nauczyciel, posiadający przepisane kwalifikacje zawodowe do nauczania w szkołach powszechnych, jest obowiązany w celu uzyskania **ustalenia w służbie nauczycielskiej** złożyć t. zw. egzamin praktyczny.

Kogo obowiązuje egzamin praktyczny.

Jak wynika z treści rzeczonego rozporządzenia, od egzaminu praktycznego wolni są nauczyciele, posiadający dekrety ustalenia w służbie nauczycielskiej, względnie ustawą przewidziane warunki do uzyskania stabilizacji.

W szczególności **nie podlegają** egzaminowi praktycznemu nauczyciele, którzy a) **przed dniem 1 września 1927 r. odbyli trzyletnią nieprzerwaną pracę** nauczycielską oraz uzyskali przed tym terminem kwalifikacje, uprawniające do nauczania w szkołach powszechnych, oraz b) **do dnia 1 kwietnia 1928 r. uzyskali od Ministerstwa W. R. i O. P. zwolnienie** od wszystkich przepisanych **egzaminów** i zaliczeni zostali do kategorji nauczycieli wykwalifikowanych.

Od egzaminu praktycznego wolni są również w zasadzie nauczyciele szkół powszechnych. posiadaiący t. zw. kwalifikacje dodatkowe (świadectwo ukończenia Wyższego Kursu Nauczycielskiego, dwuletniego pedagogjum, instytutów: robót ręcznych, pedagogiki specjalnej i wychowania fizycznego lub odpowiednich kolegjów w Wolnej Wszechnicy [2]) oraz posiadający kwalifikacje zawodowe do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjach nauczycielskich, o ile te kwalifikacje obejmują przedmioty, mieszczące się w planie nauczania szkół powszechnych.

Inne, mniej częste wypadki, w których nauczyciele nie podlegają egzaminowi praktycznemu, wymienione są w art. 23 punkt 1, 2 i 4 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r.

Do zdawania egzaminu praktycznego **obowiązani są** zatem w zasadzie **nauczyciele, którzy rozpoczęli pracę** nauczycielską **po dniu 1 września 1924 r.** i mają uzyskane przed dniem 1 września 1927 r. pełne kwalifikacje nauczycielskie, a nie posiadają zwolnienia od wszystkich egzaminów przez Ministerstwo W. R. i O. P., uzyskanego przed dniem 1 kwietnia 1928 r., względnie rozpoczęli pracę przed 1 września 1924 r., lecz w okresie trzyletnim pracy przed 1 września 1927 r. mają przerwy, przy-

---

1) Dz. Urz. Ministerstwa W. R i O. P. z 1928 r. Nr. 4, poz. 67.

2) Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. z 1928 r. Nr. 14. poz. 224 i 227.

czem zaliczenie czasu przed przerwą do wysługi lat w zasadzie nie ma znaczenia w kwestji obowiązku składania egzaminu praktycznego.

W wyjątkowych wypadkach **mogą nauczyciele** szkół powszechnych, obowiązani do składania egzaminu praktycznego, **zostać zwolnieni** od tego egzaminu **przez Pana Ministra W. R. i O. P.; warunkiem** uzyskania tego zwolnienia jest w myśl art. 12 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6-go marca 1928 r.: a) posiadanie kwalifikacyj do nauczania w szkołach powszechnych, b) **uznanie przez** Władze Szkolne **pracy** nauczyciela **za wybitną.** Z natury rzeczy tego rodzaju zwolnienia mogą być tylko wyjątkowe.

Terminy zdawania egzaminu praktycznego.

Do praktycznego egzaminu **może być dopuszczony** nauczyciel szkoły powszechnej **najwcześniej po 2 latach nieprzerwanej pracy** nauczycielskiej (co najmniej w 14 godzinach tygodniowo) **od czasu uzyskania kwalifikacyj do nauczania** w szkołach powszechnych.

Ostateczny termin złożenia egzaminu praktycznego upływa dla nauczyciela szkoły powszechnej **przed końcem 5-ego roku** pracy nauczycielskiej **od czasu uzyskania kwalifikacyj do nauczania** w szkołach powszechnych. Jeżeli przed tym terminem nauczyciel nie złoży egzaminu praktycznego, zostanie ze służby zwolniony. Odroczenie terminu ostatecznego najwyżej na rok może nauczyciel w poszczególnych wypadkach uzyskać na mocy zezwolenia Kuratorjum.

Nauczyciele, czynni w szkołach powszechnych **w dniu 1 kwietnia 1928 r.,** i posiadający przed tym terminem odbytą co najmniej trzyletnią nieprzerwaną pracę po uzyskaniu kwalifikacyj do nauczania, **mają złożyć egzamin praktyczny najpóźniej do dnia 31 sierpnia 1932 r.**

Pierwszy termin wnoszenia podań o dopuszczenie do egzaminu praktycznego wyznaczony został **do dnia 28 lutego 1929 r.**

Późniejsze terminy wypadają: do dnia 30 września 1929 r., 31 stycznia 1930 r., 30 września 1930 r. i t. d. do 31 stycznia i 30 września każdego roku.

Wnoszenie podań o dopuszczenie do egzaminu praktycznego.

Podania o wyznaczenie ścisłego terminu egzaminu praktycznego wnosić należy w drodze służbowej do prezesa Komisji Egzaminacyjnej właściwego rejonu egzaminacyjnego.

W podaniu winien nauczyciel zaznaczyć, czy o dopuszczenie do egzaminu praktycznego ubiega się po raz pierwszy, drugi lub trzeci.

Do podania należy dołączyć:

1. metrykę urodzenia;
2. dowód, stwierdzający posiadanie kwalifikacyj do nauczania w szkołach powszechnych;
3. odpis wykazu stanu służby;
4. spis przestudjowanych książek i podręczników, zwłaszcza z przedmiotów pedagogicznych i administracji szkolnej wraz ze streszczeniem przynajmniej 2 z tych książek;
5. dowód złożenia opłaty egzaminacyjnej w kwocie 40 zł.;
6. życiorys ze sprawozdaniem z dotychczasowej pracy szkolnej.

Siedziby Komisyj Egzaminacyjnych i rejony egzaminacyjne.

Siedziby prezesów Komisyj Egzaminacyjnych w Okręgu Szkolnym Łódzkim mieszczą się w państwowych seminarjach nauczycielskich na terenie tego Okręgu.

Rejony egzaminacyjne w Okręgu Szkolnym Łódzkim obejmują:

1. miasto Łódź z siedzibą prezesa Komisji Egzaminacyjnej w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Łodzi (ul. Ewangelicka 11/13);
2. powiaty: łaski i łódzki z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Żeńskiem w Zgierzu;
3. powiat brzeziński z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Tomaszowie Mazowieckim;
4. powiaty: piotrkowski i radomskowski z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem Żeńskiem w Piotrkowie,
5. powiaty: sieradzki, wieluński i kaliski z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Zduńskiej Woli;
6. powiaty: łęczycki, kolski i turecki z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Łęczycy;
7. powiaty: koniński i słupecki z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Słupcy.

Opłaty za egzamin praktyczny.

Opłatę egzaminacyjną za egzamin praktyczny w kwocie 40 zł. winni wpłacać nauczyciele szkół powszechnych miasta Łodzi bezpośrednio do I Kasy Skarbowej w Łodzi (Aleje Kościuszki Nr. 14), a nauczyciele, zatrudnieni poza Łodzią, do najbliższego Urzędu Pocztowego na konto czekowe Nr. 38219 w Pocztowej Kasie Oszczędności (właściciel konta: I Kasa Skarbowa w Łodzi).

Wnosząc opłatę egzaminacyjną do I Kasy Skarbowej w Łodzi, winien nauczyciel wypełnić deklarację płatniczą, zaadresowaną do tej Kasy. W deklaracji tej należy prosić Kasę o przyjęcie zł. 40 i zapisanie tej kwoty na rachunek **funduszu specjalnego p. t. „Taksa egzaminacyjna nauczycieli szkół powszechnych" do dyspozycji Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego** tytułem opłaty za praktyczny egzamin nauczycielski, zdawany w danym terminie.

Przy wpłacaniu w Urzędzie Pocztowym należy wypełnić dokładnie i czytelnie blankiet nadawczy P. K. O. z podaniem nazwy funduszu, wyróżnionej wyżej grubszym drukiem, imienia i nazwiska wpłacającego, oraz jego miejsca zatrudnienia (miasto i numer szkoły, względnie miejscowość szkolna, gmina i powiat).

Pokwitowanie Kasy Skarbowej, względnie odcinek blankietu nadawczego P. K. O. należy dołączyć do podania o dopuszczenie do egzaminu praktycznego jako dowód uiszczenia opłaty.

Zakres wymagań przy egzaminie praktycznym.

Egzamin praktyczny składa nauczyciel albo 1) w szkole powszechnej, w której pracuje, albo 2) w siedzibie Komisji Egzaminacyjnej.

W pierwszym wypadku (gdy nauczyciel zdaje w szkole, w której pracuje) część pierwsza egzaminu praktycznego polega na szczegółowej wizytacji przez Komisję Egzaminacyjną pracy nauczyciela w szkole, a część druga obejmuje kolokwjum w związku z wizytacją. Przy tem kolokwjum nauczyciel ma wykazać ogólną znajomość organizacji szkolnictwa w Polsce oraz najważniejszych przepisów w sprawach administracji szkolnej [1]).

---

1) Opracowanie tych zagadnień zawiera podręcznik F. Śliwińskiego p. t.: Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwa wszystkich stopni

W drugim wypadku (gdy nauczyciel zdaje w siedzibie Komisji Egzaminacyjnej) egzamin praktyczny składa się z 3 części, a mianowicie: a) pracy piśmiennej, b) lekcyj próbnych i c) kolokwjum.

a) Praca piśmienna ma za temat albo plan lekcji w jednym z oddziałów szkoły powszechnej, albo sprawozdanie z pewnego działu dotychczasowej pracy, albo też opracowanie praktycznego zagadnienia z dziedziny wychowania, nauczania lub organizcji szkoły. Na wykonanie pracy piśmiennej wyznacza się 4 godziny.

b) Nauczyciel obowiązany jest przeprowadzić wobec Komisji Egzaminacyjnej dwie lekcje próbne, z których przynajmniej jedna winna być lekcją języka polskiego.

c) Kolokwjum obejmuje ten sam zakres, co na egzaminie w szkole, w której nauczyciel pracuje, z pominięciem szczegółów, które się wiążą z wizytacją pracy nauczyciela w szkole.

Wynik egzaminu praktycznego.

Wynik ogólny egzaminu praktycznego ogłasza zdającemu bezpośrednio po ostatecznej decyzji przewodniczący kompletu egzaminacyjnego. Odpowiednie świadectwo na dowód złożenia egzaminu praktycznego z wynikiem pomyślnym otrzymuje nauczyciel za pośrednictwem Inspektora Szkolnego.

W razie wyniku niepomyślnego może nauczyciel powtórzyć egzamin praktyczny **w całości** (bez zwolnienia od poszczególnych części egzaminu) najwcześniej po upływie roku.

Praktyczny egzamin można zdawać tylko dwa razy, a na zdawanie egzaminu tego po raz trzeci trzeba uzyskać zezwolenie Pana Ministra W. R. i O. P.

Nieusprawiedliwione niestawienie się do egzaminu lub odstąpienie bez usprawiedliwionych powodów, względnie odsunięcie od egzaminu z powodu używania przy egzaminie piśmiennym niedozwolonych środkow pomocniczych, jest równoznaczne z niezdaniem, przyczem opłata egzaminacyjna nie podlega zwrotowi. W razie usprawiedliwienia powodów niestawienia się do egzaminu lub odstąpienia od egzaminu praktycznego zalicza się złożoną przez nauczyciela opłatę egzaminacyjną na poczet powtórnego zgłoszenia.

Powyższe wskazówki nie obejmują wszystkich szczegółów, dotyczących egzaminu praktycznego nauczycieli szkół powszechnych.

W celu dokładnego zaznajomienia się z wszystkiemi przepisami o egzaminie praktycznym winni nauczyciele przestudjować uważnie i skrupulatnie: 1) rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r., podane w Nr. 4 Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., poz. 67, 2) przepisy, zawarte w zarządzeniu Pana Ministra W. R. i O. P. z dnia 14 grudnia 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r. Nr. 1, poz. 3 i Nr. 2, poz. 17, oraz 3) okólnik Kuratorjum, Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dnia 17 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Kuratorjum O. S. Ł. z 1929 r. Nr. 1, poz. 9), a nadto okólniki w tej sprawie, ogłoszone w niniejszym numerze Dziennika Urzędowego Kuratorjum O. S. Ł.

18

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 9 stycznia 1929 r. Nr. III. T. W. 9268/28

w sprawie krzewienia sztuki fotograficznej wśród młodzieży szkół zawodowych.

Znajomość sztuki fotograficznej jest dziś potrzebą życia codziennego, zwłaszcza dla osób pracujących na polu techniki i sztuk pięknych.

Zamiłowanie do fotografji wśród młodzieży szkolnej napotyka w swym rozwoju, oprócz przeszkód natury materjalnej, przedewszystkiem na brak odpowiedniej poradni i laboratorjum fotograficznego, dostępnego dla uczniów.

Dyrekcja i Rady Pedagogiczne szkół winny, w granicach rozporządzalnych środków, ułatwić uczniom amatorom - fotografom osiąganie postępu w sztuce fotografowania.

W szkołach, w których znajdzie się pewna liczba uczniów, posiadających aparaty fotograficzne, zalecam tworzenie kółek fotograficznych pod przewodnictwem nauczyciela fizyki, lub też innego nauczyciela amatora - fotografa. Kółka te powinny również mieć na celu wzbogacenie zbiorów szkolnych krajoznawczych i innych.

W miarę możności należy organizować krótkoterminowe kursy dla kółek fotograficznych uczniowskich, urządzać w szkołach laboratorja, dostępne dla uczniów, gdzie mogliby ci zarazem korzystać z porad nauczyciela fizyki, ewentualnie innego nauczyciela.

W programie szkolnym fizyki winny być uwzględnione podstawy naukowe fotografji w zastosowaniu też i do badań technicznych.

Dyrektor Departamentu

(—) M. Jarniński.

Dyrekcjom państwowych i społecznych szkół zawodowych w Okręgu do wiadomości i stosowania się.

K. O. S. Ł. Nr. III. 723/29.
15 stycznia 1929 r.

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. A. Ryniewicz.

19

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 22 stycznia 1929 r Nr. O. 887/29

do Dyrekcyj i Kierownictw szkół wszelkich typów oraz P. P. Inspektorów Szkolnych w Okręgu

w sprawie 33% zniżek kolejowych dla wycieczek nauczycielskich, przejeżdżających przez terytorjum Czechosłowacji.

Na zasadzie pisma Ministerstwa Spraw Zagranicznych z dnia 4-go stycznia 1929 r. Nr. P. VI. 14373/28 oraz okólnika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 stycznia 1929 r. Nr. I. Prez. 96/29 Kuratorjum podaje do wiadomości, że naukowe wycieczki nauczycielskie, przejeżdżające tranzytem przez terytorjum Czechosłowacji, mogą

być zaliczone do kategorji wycieczek szkolnych, wymienionych w okólniku Kuratorjum z dnia 29 listopada 1928 r. Nr. O. 4046/28 (Dz. Urz. K. O. S. Ł. Nr. 12, poz. 164), to znaczy, iż korzystają z 33% zniżki kolejowej.

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. A. Ryniewicz.

20

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 23 stycznia 1929 r. Nr. O 890/29

do PP. Inspektorów Szkolnych, Dyrekcyj i Kierownictw szkół wszelkich typów w Okręgu

w sprawie zwrotu kosztów jednorazowego przesiedlenia emerytowanym funkcjonarjuszom państwowym i zawodowym wojskowym.

Ministerstwo Skarbu wyjaśniło, że w przypadkach przesiedlenia się emerytowanego funkcjonarjusza państwowego w miejscowości, gdzie niema komunikacji kolejowej lub wodnej, należy zwracać należycie udowodnione koszty przewozu urządzenia domowego, dokonanego furmankami, względnie autem ciężarowem, lub w inny sposób, do wysokości przewidzianego ryczałtu.

Ministerstwo Skarbu zaznaczyło przytem, że w powyższych wypadkach rachunki przewozu winny wskazywać ilość kilometrów odbytej drogi kołowej względnie wodnej, nadto winny być potwierdzone przez odnośny Magistrat (Urząd Gminny), że zapłacona cena odpowiada miejscowym stosunkom.

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. A. Ryniewicz.

21

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 24 stycznia 1929 r. Nr. O. 1347/29

do PP. Inspektorów Szkolnych, Dyrekcyj i Kierownictw szkół wszelkich typów oraz do ogółu Naczycielstwa w Okręgu

w sprawie Kongresu Krajoznawczego w Poznaniu.

Kuratorjum podaje do wiadomości, że Rada Główna Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego organizuje w lipcu 1929 roku, t. j. w czasie trwania Powszechnej Wystawy Krajowej, *Piewszy Ogólnopolski Kongres Krajoznawczy* w Poznaniu. Otwarcie Kongresu nastąpi bezpośrednio po Kongresie Oświatowo - Pedagogicznym.

Referaty na Kongres przesyłać należy z zaznaczeniem przeznaczenia pod adresem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Warszawa, ulica Karowa Nr. 31, przyczem wskazane jest możliwie wczesne zgłaszanie referatów; będą one po przyjęciu przez Komitet Organizacyjny Kongresu zamieszczone w księdze zjazdowej.

Prawo uczestnictwa w Kongresie przysługiwać będzie: 1) członkom Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, 2) członkom Towarzystw pokrewnych: Geograficznego, Ludoznawczego, Historycznego i t. p., 3) członkom organizacyj nauczycielstwa szkół powszechnych, średnich i t. p., 4) miłośnikom krajoznawstwa.

W wymienionym porządku będą przyjmowane zgłoszenia uczestnictwa, wysyłane pod adresem Komitetu Organizującego Kongres Krajoznawczy (Warszawa, Karowa Nr. 31).

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) Dr. A. Ryniewicz.

22

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 13 lutego 1929 r. Nr. I. 2788/29

do PP. Inspektorów Szkolnych, Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych, seminarjów nauczycielskich i ochroniarek oraz Kierownictw i Nauczycielstwa publicznych szkół powszechnych w Okręgu

w sprawie wycieczek szkolnych na Powszechną Wystawę Krajową.

Poniżej podaję do wiadomości instrukcję w sprawie wycieczek szkolnych na Powszechną Wystawę Krajową, wydaną przez Pana Kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego w porozumieniu z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, i równocześnie zarządzam ścisłe *przestrzeganie przepisów, zawartych w tej instrukcji.*

Karty zgłoszeń, o których mowa w p. 2 instrukcji, otrzymują inspektoraty szkolne (po 50 egz.), dyrekcje szkół średnich, zawodowych i seminarjów nauczycielskich (po 2 egz.) *wprost* z Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego. Gdyby jednak kart tych zabrakło, należy zwrócić się po nie bezpośrednio do Kuratorjum Okr. Szkolnego Łódzkiego. Nie odnosi się to do kierownictw publicznych szkół powszechnych, które winny po karty zgłoszeń zwracać się do Inspektorów Szkolnych.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego przystąpiło do wysyłki materjału propagandowego o P. W K. W tej sprawie zarządzam, co następuje:

Otrzymane odpowiednie plakaty należy umieścić w miejscach widocznych, tak, aby miejscowe społeczeństwo jak i młodzież szkolna miała możność dokładnego poinformowania się o celach, rozmiarach i znaczeniu wystawy. W tym też celu należy systematycznie organizować pogadanki i odczyty nietylko dla młodzieży szkolnej, ale i dla całego ogółu o doniosłem znaczeniu P. W. K. dla naszego życia gospodarczego i kulturalnego. Należy też nieustannie zachęcać do jak najliczniejszego zwiedzania P. W. K.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) Dr. A. Ryniewicz.

INSTRUKCJA
w sprawie wycieczek szkolnych na Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu.

Okólnik Kuratora Okr. Szk. Pozn z dnia 15 stycznia 1929, Nr. O 596/29

Do PP. Inspektorów Szkolnych, Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjów nauczycielskich.

W wykonaniu rozporządzenia Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 października 1928 roku Nr. O. Prez. 6237/28, dotyczącego wycieczek młodzieży szkolnej na Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu, podaję do wiadomości, co następuje:

1. Wszelkie wycieczki młodzieży szkolnej należy zgłaszać bezpośrednio do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego w terminie do 1-go kwietnia 1929 roku. Zgłoszenie należy uważać za ważnie dokonane dopiero z chwilą otrzymania potwierdzenia z Kuratorjum w Poznaniu. Po nadejściu tego potwierdzenia należy bezzwłocznie przekazać na konto Kuratorjum w P. K. O. Nr. 211608 zadatek w wysokości 1,—zł. od każdego uczestnika wycieczki. W razie nienadesłania zadatku do dnia 15-go kwietnia 1929 r. zgłoszenie jest uważane za niebyłe.

Ze względu na spodziewany duży napływ wycieczek młodzieży szkolnej zaleca się podać 3 terminy do wyboru Kuratorjum. Kuratorjum zastrzega sobie w każdym razie możność wyznaczenia innego terminu, względnie odrzucenia wniosku w razie wyczerpania kontyngentu przewidzianego na dany okres.

Zadatek przepada, jeżeli wycieczka na oznaczony czas, albo też wcale nie przybędzie.

Kuratorjum może zapewnić opiekę, nocleg i wyżywienie tylko tym wycieczkom, które najskrupulatniej i najdokładniej będą przestrzegały podanych tu warunków.

2. Zgłoszenia wycieczki należy dokonać za pomocą karty zgłoszenia, którą otrzymać można w Kuratorjach Okręgów Szkolnych (dla szkół średnich, zawodowych i seminarjów) oraz w inspektoratach (dla szkół powszechnych). W zgłoszeniu należy podać:

a) ilość młodzieży, biorącej udział w wycieczce, z wyszczególnieniem liczby uczniów i uczenic i podaniem ich wieku;
b) ilość nauczycieli wzgl. nauczycielek towarzyszących wycieczce;
c) dzień przybycia wycieczki do Poznania;
d) dzień odjazdu wycieczki z Poznania;
e) na ile śniadań, obiadów i kolacyj dziennie reflektuje wycieczka;
f) co pragnie zwiedzić poza Poznaniem w obrębie Okręgu Poznańskiego (Gniezno — Kruszwica — Inowrocław — Bydgoszcz; Czarnków — Międzychód — Chodzież; w okolicach Poznania: Rogalin, Kórnik, Gołuchowo);
g) nazwisko i stanowisko służbowe odpowiedzialnego kierownika;
h) czy młodzież i w jakiej liczbie przybywa z popisami (czego?) i czy w strojach regjonalnych?
i) podpis kierownika szkoły, stwierdzający, że są mu znane warunki niniejsze oraz że zgadza się na urządzenie wycieczki.

3. Rozliczenia za wszystkie zadatkowane zamówienia dokonuje odpowiedzialny kierownik wycieczki po przybyciu do Poznania. Winien on przed wyjazdem do Poznania zebrać od uczestników wycieczki należ-

ności za przewidziane wydatki zbiorowe (bilet kolejowy w obie strony, noclegi, wyżywienie, wstęp na Powszechną Wystawę Krajową) oraz pewną mniejszą sumę na wydatki nieprzewidziane.

4. Wycieczka może tylko w tym wypadku przyjechać do Poznania, jeśli otrzyma piśmienne zawiadomienie z Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego, że wszystko dla wycieczki jest przygotowane i że nic nie stoi na przeszkodzie jej przyjazdowi. Bez takiego zawiadomienia żadna wycieczka nie może wyruszyć, gdyż Kuratorjum nie może jej zapewnić pomieszczenia. Liczenie na jakieś względy lub szczęśliwy zbieg okoliczności byłoby lekkomyślne i bezprzedmiotowe.

5. Najpóźniej na cztery dni przed oznaczonym w zgłoszeniu dniem przyjazdu wycieczki do Poznania, należy podać Kuratorjum dokładny czas przyjazdu pociągu (godzinę i minuty) oraz kierunek, z którego wycieczka przybywa. Zgłoszenie to może być dokonane telegraficznie.

6. Na każde 30 młodzieży winien towarzyszyć wycieczce conajmniej 1 nauczyciel względnie 1 nauczycielka.

Jeżeli wycieczka jest mieszana, t. j. składa się z uczni i uczenic, musi jej towarzyszyć conajmniej 1 nauczyciel i 1 nauczycielka (na każde 30 dzieci).

7. W wycieczkach może uczestniczyć zgodnie z cytowanem na wstępie rozporządzeniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego tylko następująca młodzież:

a) uczniowie VI i VII oddziałów szkół powszechnych,
b) uczniowie od III do VIII kl. (włącznie) szkół średnich,
c) uczniowie szkół i kursów zawodowych,
d) uczniowie seminarjów i kursów nauczycielskich,
e) młodzież po ukończeniu lat trzynastu, znajdująca się nie niżej niż w VI oddziale szkoły powszechnej,
f) uczestnicy kursów dla dorosłych, uniwersytetów ludowych i świetlic, prowadzonych przez Państwo, samorządy i instytucje społeczne, subsydjowane przez Państwo,
g) młodzież z Okręgu Szkolnego Poznańskiego bez względu na rodzaj szkół, mająca conajmniej ukończonych 12 lat.

Młodzież słabą, chorowitą, ułomną i t. d. należy bezwzględnie wykluczyć od udziału w wycieczce.

8. Wycieczki mogą przybywać do Poznania dopiero począwszy od 1 czerwca do końca września 1929 roku. Ze względu na słabszą prawdopodobnie frekwencję w miesiącach letnich należy wyzyskać przedewszystkiem miesiące wakacyjne: lipiec i sierpień oraz ostatni miesiąc wystawowy: wrzesień.

9. Każdą wycieczkę oczekuje na dworcu o podanej poprzednio przez kierownika wycieczki godzinie przyjazdu pociągu funkcjonarjusz komisji wycieczkowej, który zaprowadzi wycieczkę do lokalu noclegowego. Funkcjonarjuszowi temu należy okazać otrzymane z Kuratorjum potwierdzenie zgłoszenia wycieczki.

Najkrótszy czas pobytu w Poznaniu wynosi 2 dni; najdłuższy — dla wycieczek z dalszych stron — 4 dni. Pobyt dłuższy niż 4 dni jest niemożliwy.

10. Lokale, przeznaczone na pomieszczenie wycieczki, odbiera jej kierownik od zarządcy lokalu, stwierdzając wspólnie z nim ewentualne zauważone uszkodzenia. Zarządcy temu należy uiścić natychmiast po przybyciu taksę noclegową zgodnie ze zgłoszoną liczbą uczestników za cały czas pobytu. Równocześnie należy podać zarządcy dokładnie dzień

i godzinę oddania lokalu. Godzina ta nie może przekraczać godziny 17-ej tego dnia, który został podany w zgłoszeniu jako dzień odjazdu.

11. Wszelkie uszkodzenia i zanieczyszczenia dokonane przez wycieczkę zostaną usunięte na jej koszt.

Za wszelkie uszkodzenia jest kierownik wycieczki materjalnie odpowiedzialnym wobec Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego.

12. Kierownik wycieczki jest wraz z towarzyszącymi nauczycielami całkowicie odpowiedzialnym za powierzoną jego opiece młodzież w czasie całego pobytu w Poznaniu, t. j. w obrębie lokalu noclegowego we dnie i w nocy oraz podczas zwiedzania wystawy i zabytków miasta.

13. Wszyscy uczestnicy wycieczki winni przestrzegać ściśle regulaminu wywieszonego w lokalu noclegowym; regulamin ten zostanie doręczony ponadto kierownikowi wycieczki po przybyciu do Poznania. Kierownik wycieczki winien pouczyć tak przed wyjazdem jak i po przybyciu do Poznania młodzież o konieczności zachowania bezwzględnej czystości w lokalach noclegowych oraz godziwego zachowania się w czasie pobytu w Poznaniu.

14. Każda wycieczka otrzyma w Poznaniu przewodnika, który ją oprowadza tak po wystawie jak i po mieście według zgóry ułożonego planu, przystosowanego tak do wieku jak i rodzaju szkoły młodzieży. Jakiekolwiek samowolne zmiany tego planu przez kierowników wycieczek są wykluczone. Ewtl. specjalne życzenia należy podać już przy zgłoszeniu wycieczki. Życzenia takie będą mogły być uwzględnione jednak tylko pod warunkiem, że normalny tok odprawy innych wycieczek nie zostanie przez to naruszony.

15. Dokładne koszta pobytu w Poznaniu nie dadzą się w tej chwili jeszcze określić. Dla orjentacji zaznaczam, że ceny te będą się obracały w następujących granicach:

1. Nocleg najwyżej do 1,50 zł.
2. Całodzienne utrzymanie 2,50 zł. (śniadanie 60 groszy, obiad 1,— zł., kolacja 90 gr.).
3. Opłata kosztów administracyjnych i opieki lekarskiej dziennie 70 groszy.
4. Jednorazowy wstęp na wystawę 1,— zł.

Koszt jednodniowego pobytu w Poznaniu wraz z jednorazowem zwiedzeniem wystawy wyniesie zatem najwyżej 5,70 zł.

Ściśle obliczone koszta pobytu w Poznaniu będą mogły być podane dopiero z chwilą ukończenia wszystkich potrzebnych przygotowań.

Dla informacji kierowników wycieczek podaję, że przy zwiedzaniu miasta winni być przygotowani na inne drobne wydatki, jak np. na przejazd tramwajem (bilet 20 gr.), wstęp do Ogrodu Zoologicznego (30 gr.) i t. p. Należy też pamiętać o pewnej drobnej kwocie na aprowizację na drogę powrotną.

16. Uczestnicy wycieczki otrzymują w Poznaniu tylko łóżko względnie siennik. Każdy uczestnik wycieczki winnien być zatem zaopatrzony w następujące przybory:

1. 1 koc,
2. 1 poduszkę (jasiek),
3. 1 ręcznik i mydło,
4. 1 szczotkę do obuwia (na 3 osoby),
5. 1 szczotkę do zębów,
6. dostateczną ilość bielizny,
7. o ile możności 1 prześcieradło,

8. 1 menażkę,
9. 1 naczynie półlitrowe (garnuszek emaljowany lub aluminjowy),
10. nóż, widelec, łyżkę,
11. zapas żywności na podróż do Poznania.
12. każda wycieczka winna być w posiadaniu apteczki podręcznej.

Kierownik wycieczki winien wraz z kierownikiem odnośnego zakładu sprawdzić przed wyruszeniem wycieczki, czy wszyscy uczestnicy są zaopatrzeni w powyższe przybory; uczestnicy, którzy przyborów powyższych nie posiadają, powinni być od udziału w wycieczce wykluczeni.

Ze względu na osobistą wygodę uczestników wycieczek zaleca się, aby powyżej wymienione przedmioty były spakowane w plecakach. Aby jednak oszczędzić młodzieży zbytecznych wydatków na zakup plecaków i t. d., zaleca się, aby szkoły, urządzające zbiorowe wycieczki do Poznania, zorganizowały u siebie szycie plecaków dla potrzebującej młodzieży. Zaznaczam, że młodzież nie powinna zabierać ze sobą żadnych innych pakunków (kartonów zawijanych w papier i t. p.). Pakunki takie zostaną oddane przymusowo do przechowania na dworcu w Poznaniu na koszt wycieczki.

Ze względu na spodziewany znaczny napływ cudzoziemców na P. W. K. winni kierownicy wycieczek zwrócić baczną uwagę na jak najschludniejszy wygląd młodzieży.

17. Zniżka na kolejach wynosi dla wycieczek szkolnych w myśl zarządzenia Ministerstwa Komunikacji z dnia 12-go listopada 1928 roku (III/14054/28) 66 proc. w każdą stronę.

Organizatorzy wycieczek winni sobie zawczasu zapewnić u miejscowych władz kolejowych przejazd kolejowy do Poznania, Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego w sprawach, dotyczących przejazdu wycieczek pośredniczyć nie będzie.

U w a g a: Kuratorjum Okr. Szk. Pozn. podjęło wysyłkę materjału propagandowego o P. W. K. do wszystkich inspektoratów szkolnych, dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych oraz seminarjów nauczycielskich. P. P. Inspektorzy i Dyrekcje zechcą dopilnować, aby materjały te zostały należycie przez szkoły i nauczycielstwo wyzyskane do systematycznej propagandy na rzecz P. W. K.

W sprawie masowych przejazdów kolejowych zaleca się wejść w porozumienie z filjami biura „Orbis" względnie z jego Centralą we Lwowie, ul. Jagiellońska Nr. 22.

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. J. N a m y s ł.

23

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 9 lutego 1929 r. Nr. II 2735/29

do Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących w Okręgu

w sprawie egzaminów dojrzałości.

W związku z rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 grudnia 1925 r. w sprawie regulaminu gimnazjalnych egzaminów dojrzałości (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z dnia 15. I. 1926 r. Nr. 2, poz. 8) Kuratorjum zarządza, co następuje:

I. Dyrekcje szkół, posiadających klasę VIII, winny do dnia 3 marca b. r. nadesłać podanie o zorganizowanie Komisji egzaminacyjnej dla uczniów ich szkół.

Do podania należy dołączyć:

1) listę uczniów (enic) klasy VIII-ej z zaznaczeniem·

a) jeżeli abiturjenci mają zdawać zwyczajny egzamin dojrzałości (szkoły państwowe, z prywatnych kategorje A i B+), jakiego wyboru przedmiotów egzaminacyjnych dokonał każdy z nich w zakresie, wskazanym w § 21 regulaminu (patrz zał. 1 A i B);

b) jeżeli dla uczniów ma być zorganizowany rozszerzony egzamin dojrzałości (szkoły prywatne, kategorja B—), lub jeżeli zdawać będą w charakterze eksternów (szkoły prywatne kategorja C), z którego z obcych języków nowożytnych każdy z nich ma zdawać, oraz w zastosowaniu do uczniów wydziału matematyczno-przyrodniczego, kto się uczył w klasie VIII przyrodoznawstwa, kto zaś propedeutyki filozofji (patrz zał. 2).

2) Listę nauczycieli klasy VIII-ej z podaniem zmian nauczycieli w tej klasie, o ile takie zmiany zaszły w ciągu roku szkolnego. Należy podać imię, nazwisko i przedmiot, którego naucza w klasie VIII.

3) Tematy wypracowań piśmiennych, a mianowicie: 3 tematy z języka polskiego (z lektury polskiej bądź ogólne), 3 tematy z historji, 2 tematy z matematyki (w wydziale matemat. przyrodniczym jeden z nich winien być z algebry, drugi albo z geometrji z trygonometrją, albo z geometrji analitycznej, albo z geometrji wykreślnej. W Wydziale humanistycznym jeden z algebry, drugi z geometrji z trygonometrją). Do tematów winny być dołączone szczegółowe rozwiązania. 2 tematy z języka łacińskiego (nieznane urywki prozy łacińskiej), 3 tematy z języka nowożytnego (z lektury, z życia, ogólne), 2 tematy z fizyki (w wydziale matematyczno-przyrodniczym 2 do 4 zadań z różnych dziedzin, w wydziale humanistycznym 2 do 3 zadań z różnych dziedzin przedmiotów).

Przy wyborze tematów należy pamiętać, że egzamin piśmienny z języka polskiego i historji trwa 5 godzin;

z języka łacińskiego, nowożytnego, fizyki (wydz. human.) 3 godziny;

z matematyki 4 godziny;

z fizyki w wydz. matemat. przyrodn. 4 godziny, że zatem wybór tematu musi się liczyć z możnością wykonania go w przepisanym czasie.

Tematy muszą być zaopatrzone w podpis nauczyciela i kierownika szkoły i przysłane w zapieczętowanej, oddzielnej kopercie do Kuratorjum.

Uwaga: Tematy muszą być napisane po jednej stronie arkusza (a nie na karteczkach), czysto i czytelnie, o ile możności na maszynie. Przy tematach *łacińskich* należy podawać dokładnie miejsce, z którego zostały wzięte (a więc autor, dzieło, rozdział, zdanie). *Tematy z matematyki i fizyki* nie mogą być dosłownem powtórzeniem tematów przeszłorocznych, ani też dosłownym odpisem z najrozmaitszych zbiorów drukowanych lub litografowanych. Nauczyciel musi, dostosowując się do poziomu młodzieży i materjału szkolnego, zdobyć się na tematy samodzielne. Tematy z *historji* winny dotyczyć tylko *historji Polski i powszechnej* z wykluczeniem nauki o Polsce współczesnej. Ujęcie ich powinno być syntetyczne i zmuszać do samodzielnego ustosunkowania się ucznia do zjawisk historycznych. Tematy z *języka polskiego* obok zagadnień literackich o charakterze syntetycznym powinny zająć się również zjawiskami życia, tak wewnętrznego jak zewnętrznego, w którychby uczeń zupełnie swobodnie mógł dać wyraz tak swemu psychicznemu wyrobieniu, jak i wykazać swobodne i artystyczne opanowanie formy.

O tematach danych nie wolno z uczniami rozmawiać, nie wolno też ich w sposób bezpośredni czy pośredni przerabiać i przygotowywać.

4) Wykaz lektury tak podstawowej jak uzupełniającej, a nawet prywatnej, o ile dany utwór czytała cała klasa, z języka polskiego języków obcych nowożytnych i języka łacińskiego.

II. Najpóźniej do dnia 1 maja winny Dyrekcje przeprowadzić konferencje promocyjne dla uczniów klasy VIII-ej i listy uczniów (enic), dopuszczonych do egzaminu dojrzałości, przesłać natychmiast (listem express) do Kuratorjum, przyczem pamiętać należy, że uczniowie, którzy wstąpili do szkoły po 1 października, mogą zdawać tylko jako eksterni przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, a nie w tej szkole, do której zostali po 1 października przyjęci, że uczniowie danej szkoły mogą być dopuszczeni do egzaminu dojrzałości co najwyżej z jednym stopniem niedostatecznym, nie można jednak mieć stopnia niedostatecznego w wydziale tak matematyczno-przyrodniczym, jak humanistycznym z języka polskiego i historji wraz z nauką o Polsce współczesnej, a nadto w wydziale matematyczno-przyrodniczym z matematyki, fizyki i przyrodoznawstwa, w wydziale zaś humanistycznym z języka łacińskiego i obcego nowożytnego, ponadto uczeń, który otrzymał stopień niedostateczny z jednego przedmiotu, musi mieć z innych przedmiotów dwie oceny wyższe od dostatecznej, a z nich jedną bardzo dobrą.

(W wykazie stopni, nadesłanym do Kuratorjum, należy stopień niedostateczny, stopień dobry i bardzo dobry u uczniów, których dopuszcza się z jedną dwójką, *podkreślić czerwonym atramentem)*

Wreszcie pamiętać należy o tem, że uczniowie muszą mieć ukończone 17 lat i 6 miesięcy życia.

Uwaga: W związku ze sposobem przeprowadzania egzaminów dojrzałości przypominam Dyrekcjom okólnik Kuratorjum z dnia 10 kwietnia 1928 r. Nr. II. 1397/28.

Opłata za egzamin dojrzałości zwyczajny i rozszerzony wynosi 12 złotych, za egzamin dla eksternów — 60 zł. Wpłacać ją należy w Kasach Skarbowych na dochód Min. W. R. i O. P. Dz. V § 14 p. 2, a kwity załączyć przy liście dopuszczonych uczniów, względnie przy podaniu (ekst.).

III. Dyrekcje winny przed 1 maja zebrać dokumenty uczniów, metrykę urodzenia, wszystkie świadectwa szkolne, a nadto prace piśmienne i rysunki z klasy VIII-ej.

Ponadto powinny zapoznać uczniów z przepisami nowego regulaminu, dotyczącemi uczniów.

W sprawie wątpliwości, jakie nasunąć się mogą przy interpretacji regulaminu, z którym Dyrektor winien nauczycieli zaznajomić na specjalnej w tym celu zwołanej sesji, należy się zwracać do Kuratorjum możliwie najwcześniej.

IV. Egzaminy dojrzałości odbędą się w następujących terminach:

Termin I w dniach 6, 7, 8, 10, 11 maja.

Termin II w dniach 13, 14, 15, 16 i 17 maja.

Egzaminy dojrzałości dla uczniów, którzy zdają jako eksterni, odbędą się w gimnazjum państwowem im. M. Kopernika w Łodzi, im. E. Szczanieckiej w Łodzi, im. Bolesława Chrobrego w Piotrkowie i im. Tadeusza Kościuszki w Kaliszu.

Szczegóły co do terminów i organizacji Komisyj egzaminacyjnych zostaną podane osobno.

Uwaga: Szkoły niemieckie obowiązują zmiany, wprowadzone rozporządzeniem Min. W. R. i O. P. z dnia 31. III. 1926 r. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 7, poz. 55, z roku 1926. — Tablice dla szkół niemieckich w załączeniu (Załącznik 1-c i 1-d, 2).

Kurator Okręgu Szkolnego
(—) Dr. A Ryniewicz.

Zał. 1a. Wydział matemat.-przyrodn. Egz. zwycz. — Wybór przedm.

L. p.	Imię i nazwisko ucznia	J. polski		Historja		Matem.		Fizyka		Przyroda		J. francuski		J. niemiecki	
		ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.
1	Jan Kotek	1	1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	1	1
2	Stefan Gwozdecki	—	—	1	1	—	—	1	1	1	—	1	1	—	—

Pieczęć: DYREKTOR:

Zał. 1b. Wydział humanistyczny Egz. zwyczajny — Wybór przedm.

L. p.	Imię i nazwisko ucznia	J. polski		Historja		J. łaciński		J. francuski		J. niemiecki		Matematyka		Fizyka	
		ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.
1	Janina Szklarska	1	1	1	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—
2	Kazimierz Kierski	1	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1

Pieczęć: DYREKTOR:

Wydział matematyczno-przyrodniczy

Zał. 1c. Egzamin zwyczajny — Wybór przedmiotów

L. p.	Imię i nazwisko ucznia	Matematyka		Fizyka i chemja		Przyroda		J. obcy		J. polski		J. niemiecki		Historja
		ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustn.	pism.	ustne

Wydział humanistyczny

Zał. 1 d. Egzamin zwyczajny — Wybór przedmiotów

L. p.	Imię i nazwisko ucznia	J. łaciński		J. obcy		Matematyka		Fizyka i chemja		J. polski		J. niemiecki		Historja
		ustn.	piśm.	ustn	piśm.	ustn.	piśm.	ustn.	piśm.	ustn.	piśm.	ustn.	piśm.	ustne

Zał. 2 Egzamin rozszerzony. Wybór przedmiotów

L. p.	Imię i nazwisko	Wybiera		Uczył się	
		j. francuski	j. niemiecki	przyrodozn.	pro edeut. filozof.
1	Józef Świstalski	1	—	1	—
2	Anna Grodzka	—	1	—	1

Pieczęć: DYREKTOR:

24

Państwowe Wyższe Kursy Nauczycielskie.

W roku szkolnym 1929/30 czynne będą na Państwowych Wyższych Kursach Nauczycielskich następujące grupy: a) humanistyczne w Krakowie, Lwowie, Toruniu, Warszawie i Wilnie; b) geograficzno-przyrodnicze we Lwowie i w Warszawie; c) fizyko-matematyczne w Lublinie, Poznaniu, Warszawie i Cieszynie; d) robót ręcznych i rysunków w Warszawie (tylko dla mężczyzn) i w Mysłowicach; e) śpiewu i wychowania fizycznego w Poznaniu.

Termin wnoszenia podań upływa z dniem 31 marca b. r. Szczegółowe warunki zawarte są w Statucie W.K.N. (Dz. Urz. Ministerstwa z r. 1928, Nr. 9)

25

KONKURSY.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego ogłasza niniejszem konkursy:

1) na stanowiska kierowników 7-klasowych publicznych szkół powszechnych z niemieckim językiem wykładowym Nr. Nr. 110 (żeńska) oraz 90 i 95 w Łodzi (bez mieszkań);

2) na stanowiska kierowników szkół specjalnych Nr. Nr. 13, 63, 105 i 106 w Łodzi.

Kandydaci na powyższe stanowiska winni odpowiadać warunkom ust. 1 art. 12 względnie ust. 3 art. 147 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli w brzmieniu rozporządzenia z dnia 3 lutego 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 47, poz. 462). Kandydaci na posady, wymienione w p. 2, winni nadto posiadać świadectwo ukończenia Instytutu Pedagogiki Specjalnej.

Należycie udokumentowane podania, skierowane do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego w Łodzi, wnosić należy w drodze służbowej w terminie do dnia 15 kwietnia 1929 roku do Inspektora Szkolnego w Łodzi, ul. Piramowicza Nr. 5.

26

RUCH SŁUŻBOWY.

Pan Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego udzielił urlopu 4-miesięcznego w celach naukowych, począwszy od 1 marca 1929 r., P. Kuratorowi Okręgu Szkolnego Łódzkiego, Dr. Antoniemu Ryniewiczowi.

Szkolnictwo powszechne.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego zamianował z dniem 1 lutego 1929 r.:

1) nauczyciela i p. o. kierownika publ. szkoły powsz. w Rudzie-Bugaj, **Ottona Emila Tomma**, kierownikiem 2-kl. publ. szkoły powsz. w Rudzie-Bugaj, pow. łódzkiego,

2) nauczyciela i p. o. kierownika publ. szkoły powsz. w Brąszewicach, **Aleksandra Lewandowskiego**, kierownikiem 5-kl. publicznej szkoły powszechnej w Brąszewicach, pow. sieradzkiego,

3) nauczyciela i p. o. kierownika publ. szkoły powsz. Nr. 1 w Turku, **Józefa Stacha**, kierownikiem 7-kl. publ. szkoły powsz. Nr. 1 w Turku.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego zamianował z dniem 1 sierpnia 1929 r. kierownika 4-kl. publ. szkoły powsz. w Mokrsku, **Józefa Pilarskiego**, kierownikiem 6-kl. publ. szkoły powsz. w Mokrsku, pow. wieluńskiego.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego przeniósł z dniem 1 lutego 1929 roku na skutek prośby:

w powiecie brzezińskim:

1) naucz. publ. szkoły powsz. im. M. Reja w Tomaszowie Mazowieckim, **Włodzimierza Woronę**, do publ. szkoły powsz. Nr. 1 w Brzezinach,

w powiecie kaliskim:

2) naucz. publ. szkoły powszechnej w Giżycach, **Władysława Chlastę**, do publ. szkoły powszechnej w Godzieszach,

w Łodzi:

3) naucz. publ. szkoły powsz. Nr 56, **Kazimierza Grabowskiego**, do publicznej szkoły powsz. specjalnej Nr 105,

4) naucz. publ. szkoły powszechnej Nr. 8, **Emilję Soświńską**, do publicznej szkoły powsz. specjalnej Nr. 13,

5) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 119, **Alinę Starczewską**, do publ. szkoły powsz. specjalnej Nr. 97,

w powiecie łódzkim:

6) naucz. publ. szkoły powsz. w Mianowie, **Katarzynę Lebrechtòwnę**, do publ. szkoły powsz. w Słowiku,

w powiecie radomskowskim:

7) naucz. publ. szkoły powsz. w Sulmierzycach, **Jòzefa Gadzińskiego**, do publ. szkoły powsz. w Jackowie,

8) naucz. publ. szkoły powsz. w Koniecpolu Starym, **Halinę Rudnicką**, do publ. szkoły powsz. w Koniecpolu,

9) naucz. publ. szkoły powsz. w Strzelcach Małych, **Jana Zawiszę**, do publ. szkoły powsz. Sulmierzycach,

w powiecie wieluńskim:

10) naucz. publ. szkoły powsz. w Łubnicach **Piotra Gajka**, do publicznej szkoły, powsz. w Strojcu.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego przeniósł z dniem 15 lutego 1929 roku na skutek prośby naucz. publ. szkoły powsz. w Zmożnej Woli, powiatu piotrkowskiego, **Marję Fornalikównę**, do publ. szkoły powsz. w Rękoraju, pow. piotrkowskiego.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Pomorskiego zamianował z dn. 1 stycznia 1929 r. naucz. publ. szkoły powsz. w Tuszynie, pow. łódzkiego, **Jadwigę Machinkową**, nauczycielką publ. szkoły powsz. w Podgórzu, pow. toruńskiego.

DZIAŁ NIEURZĘDOWY

ZYGMUNT PODGÓRSKI
Wizytator szkół

27

Dziesięciolecie Szkolnictwa Powszechnego
na terenie województwa łódzkiego.

WSTĘP.

Rzut oka wstecz na dokonaną w pierwszem dzisięcioleciu pracę w zakresie szkolnictwa powszechnego daje mnóstwo dowodów, że dorobek w tej dziedzinie jest bardzo poważny.

Społeczeństwo, nauczycielstwo i władze szkolne spełniły swój obowiązek. Nie brakło zapału, pracy i inicjatywy, to też podłożono trwałe fundamenty pod pracę następnego dziesięciolecia.

Województwa zachodnie i południowe weszły w skład Rzeczypospolitej Polskej z dawno zaprowadzonym na tych obszarach obowiązkiem powszechnego nauczania. W województwach centralnych wprowadzono obowiązek szkolny z początkiem roku szkolnego 1922/3, powołując do szkoły wszystkie dzieci, które kończą 7-my rok życia. W województwach wschodnich wprowadzono obowiązek powszechnego nauczania w obecnym roku szkolnym. Mimo tej nierówności, mimo to, że jeszcze około 400.000 dzieci nie chodzi do szkoły, procent dzieci, uczęszczających do szkoły, wzrósł w Polsce z 54% przed wojną na 86% w roku 1927/8. W województwie łódzkiem już w r. 1925/6 procent dzieci uczących się w poszczególnych powiatach wahał się od 71.3—88.3%, obecnie waha się w granicach 85—100%.

W opracowaniu „Dziesięciolecie szkolnictwa powszechnego na terenie województwa łódzkiego" posługiwałem się „Rocznikami statystyki Rzeczypospolitej Polskiej" za lata 1920/22, 1923. 1924, 1925/6, 1927 i 1928, „Rocznikami statystycznymi miasta Łodzi", „Materjałami do projektu sieci szkół powszechnych" Dr. Marjana Falskiego. wydawnictwem Ministerstwa W. R. i O. P. „Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26", „Wynikami spisu dzieci z czerwca 1926 roku w zastosowaniu do badania potrzeb szkolnictwa powszechnego" Dr. Marjana Falskiego.

Następnie przejrzałem szereg artykułów, referatów, dotyczących tego zagadnienia, oraz materjały statystyczne, znajdujące się w archiwum Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego.

Ponieważ jednak wszystek ten materjał miał charakter bardzo różnolitego budulca, dane statystyczne nie były jednolite co do czasu, jedne pochodziły z grudnia każdego roku, drugie z czerwca, ani też co do zakresu podawanych wiadomości. uzupełniłem potrzebne mi wiadomości doraźną ankietą, skierowaną do P. P. Inspektorów szkolnych. Odpowiedzi otrzymane oświetliły różne zagadnienie obszernie, aczkolwiek i one nie były jednolite; ujawniła się przy tej okazji cała skala zainteresowań różnemi kwestjami.

Najwięcej kłopotu przy wyzyskiwaniu materjału dostarczają tablice, zawarte w Rocznikach statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, które w 1920/2 zawierają 6 tablic, dotyczących szkolnictwa powszechnego i zakładów kształcenia nauczycieli, w 1923 — 4 tablice, w 1924 — 9 tablic, w 1925/6 — 14 tablic, w 1927 — 31 tablic, w 1928 — 12 tablic. Co dwa lata natrafia się na różne zestawienia, raz podane są dane dotyczące województwa łódzkiego odrębnie, w innych tablicach są zestawienia grupowe, cyfry, odnoszące się do województwa łódzkiego. są złączone z danemi, dotyczącemi województw centralnych.

I.

Stan szkolnictwa powszechnego do roku 1914.

Przeszło wiek trwająca niewola cofnęła naród polski wstecz na wszystkich polach życia umysłowego i gospodarczego. Naród, mający za sobą tysiącolecie rozwoju dziejowego, posiadający jeden z pierwszych uniwersytetów Europy środkowej, złoty wiek Zygmuntowski, Komisję Edukacji Narodowej, naród, który jeszcze w początkach XIX wieku, za czasów Królestwa Kongresowego rozwijał ożywioną działalność w zakresie szkolnictwa, stworzył Uniwersytet wileński, Liceum Krzemienieckie — popadł następnie w zastój, który sprawił, że na przełomie z XIX na wiek XX-ty wykazywał 60% analfabetów.

Rządy zaborcze wysilały się w pomysłach, by nas wynarodowić, by nas obniżyć w kulturze ogólnej, zepchnąć do rzędu szczepu pozbawionego oświaty, a co za tem pójść musi — świadomości narodowej.

Rządy niemieckie w Prusiech i Austrji ufne w swą kulturę chciały nas wynarodowić. Różne w różnych czasach było nasilenie tej eksterminacyjnej działalności, słabsze zrazu w Prusiech, święciło swe bezwzględne triumfy po roku 1870, w dobie Bismarcka, a później Wilhelma II. Silniejsza akcja rządu austrjackiego za czasów Metternicha musiała po wiośnie ludów i klęskach Austrji ustąpić miejsca pewnej swobodzie, jaką ludy tej monarchji, a więc i Polacy w Galicji zdobyli.

Rządy pruskie i austrjackie dały jednak ziemiom polskim, pozostającym pod temi zaborami powszechny obowiązek szkolny. Ludność polska województw zachodnich i południowych przyzwyczaiła się już w czasach niewoli cenić szkołę, przywykła do niej, zrosła się z nią, brała z niej wszystko, co dawała dobrego, odrzucała to, co zdążało do wynarodowienia.

Trzeci zaborca, rząd rosyjski, opierający swą potęgę na żywiole wielkoruskim, stojącym kulturalnie nisko, czerpiący siłę z tradycyj bizantyńskich i mongolskich, nie mógł nas wynarodowić, nie mógł nam zaimponować swą kulturą — zdążał zatem do obniżenia nas w kulturze. Z roku na rok ubywało w zaborze rosyjskim szkół, każda klęska polityczna przynosiła narodowi klęski w zakresie życia kulturalnego. Po upadku powstania styczniowego, w dobie największej depresji duchowej zaczął rząd rosyjski zakładać szkoły ludowe, odpowiadające obecnym naszym szkołom powszechnym, lecz robił to w sposób swoisty, odpowiedni kulturze wschodniej.

Szkół wogóle zakładano mało, o powszechności obowiązku szkolnego nie myślano. Stworzono szkołę sześciomiesięczną, szkołę zimową, która przy nacisku władz szkolnych, by dziatwa poznała język rosyjski i historję rosyjską, nie dawała prawie nic. Społeczeństwo polskie unikało takiej szkoły, nawet lud nie chciał takiej oświaty.

Na terenie dzisiejszych województw centralnych. t. zn. w dawnej Kongresówce, było np. w r. 1880 zaledwie 2287 szkół ludowych, w których uczyło 2469 nauczycieli, uczniów zaś było 114.441. Na 100 km² wypadało 1.8 szkół, na szkołę 1.1 nauczycieli, na jednego nauczyciela 46 uczniów. Na tysiąc mieszkańców przypadało 16 uczniów.

Na parę lat przed wojną, w roku 1910/11 stosunki szkolne na ziemiach polskich przedstawiały się następująco:

Dzielnica	Ilość szkół	na 100 km.²	Jedna szkoła na	Ilość uczniów na 1000 mieszkańców	Ilość uczniów na jednego nauczyciela
Kongresówka . . .	4 718	3'7	26'9 km²	32	53
Poznańskie-Pomorze . . .	4.374	10'2	9'8 km.²	194	68
Małopolska	6.041	7'7	12'8 km.²	159	61

W roku następnym było już szkół ludowych w województwach centralnych 5054, a w nich 353.000 uczniów, przybyło zatem 336 szkół, ale wobec tego, że przedtem było 379.690 uczniów, to liczba tychże obniżyła się o 26.690, na 1000 mieszkańców wypadło nie 32, ale tylko 28 uczniów. Ogólnie analfabetów było wtedy 560 na tysiąc.

Na terenie dzisiejszego województwa łódzkiego, z którego część zachodnia należała do gubernji Kaliskiej, a część wschodnia do gubernji Piotrkowskiej, stan oświaty przedstawiał się bardzo smutno:

W gubernji Kaliskiej było 620 analfabetów, w Piotrkowskiej 580 na tysiąc. W gubernji Kaliskiej wypadało 25 uczniów na 1000 mieszkańców, w Piotrkowskiej natomiast 44.

Działo się to wtedy, gdy np. w powiecie cieszyńskim było 35 analfabetów na 1000 mieszkańców, a 183 uczniów, w krakowskim powiecie 199 analfabetów, a 205 uczniów.

W roku wybuchu wojny światowej, ostatnim roku faktycznych rządów rosyjskich, stan szkolnictwa ludowego na terenie powiatów województwa łódzkiego przedstawiał się następująco:

POWIAT	Liczba szkół	Liczba szkół pod względem organ.							Język wykład		Liczba sił nauczycielsk.			Liczba dzieci		
		I	II	III	IV	V	VI	VII	Pol	Niem	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	Ogółem	Chłopc.	Dziew.
Brzeziny	74	67	3	3	1	—	—	—	55	19	89	63	26	4.[illegible]03	2.454	2.349
Kalisz	76	70	6	—	—	—	—	—	71	5	82	42	40	4.495	2.386	2.109
Koło	31	27	4	—	—	—	—	—	22	9	35	22	13	2 124	1 149	975
Konin	48	47	1	—	—	—	—	—	48	—	38	26	12	2.785	1.598	1.187
Łask	89	84	5	—	—	—	—	—	89	—	114	85	29	6 284	3 744	2 540
Łęczyca	46	44	2	—	—	—	—	—	42	4	47	21	26	3.214	1.813	1 401
Łódź m.	68	—	—	—	64	—	4	—	46	22	185	—	—	11 284	—	—
Łódź pow.	59	50	9	—	—	—	—	—	35	24	87	60	27	5.283	2.572	2.711
Piotrków	135	124	5	4	3	—	—	—	124	12	173	88	85	9.324	5 415	3.9[illegible]9
Radomsko	102	102	—	—	—	—	—	—	102	—	102	66	36	8 599	4.754	3.845
Sieradz	40	35	5	—	—	—	—	—	31	9	45	34	11	3[illegible]65	1 744	2.221
Słupca	36	34	2	—	—	—	—	—	36	—	38	23	15	2.551	1.349	1 202
Turek	43	39	4	—	—	—	—	—	39	4	45	23	22	2 618	1.384	1 264
Wieluń	77	75	2	—	—	—		—	77	—	79	58	21	6.353	3 637	2 7[illegible]6
	924	798	48	7	68	—	4	—	817	108	1159	6[illegible]1*	363*	73.712	33.999*	28 429*

Pobieżny nawet rzut oka na powyższą tabelkę wskazuje, że wyżej stał rozwój szkolnictwa w powiatach, należących do gubernji piotrkowskiej, niż w powiatach, wchodzących w skład gubernji kaliskiej, jakgdyby rząd rosyjski chciał się odgrodzić terenem analfabetyzmu od stuprocentowych pod względem szkolnictwa powiatów poznańskich.

Brzeziny	74 szkół
Łask	89 „
Łódź m.	68 „
Łódź pow.	59 „
Piotrków	135 „
Radomsko	102 „
	527 szkół

Kalisz	76 szkół
Koło	31 „
Konin	48 „
Łęczyca	46 „
Sieradz	40 „
Słupca	36 „
Turek	43 „
Wieluń	77 „
	397 szkół

Jeszcze gorzej przedstawiały się powiaty zachodnie pod względem stopnia organizacyjnego, na 397 szkół było 1-klasowych 371 (93.5%), 2-klasowych 26 (6.5%), podczas gdy nawet po wyłączeniu szkół w mieście Łodzi, gdzie było 64 szkół 4-klasowych, a 2 6-klasowe, w pięciu powiatach na 459 szkół było 426 szkół 1-klasowych (92.9%), 22 szkół 2-klasowych (4.7%), a nadto 11 (7=3-kl., 4=6-kl.) wyżej zorganizowanych (2.3%).

Wśród szkół ludowych dużą opieką cieszyły się szkoły z językiem wykładowym niemieckim, których było 108, t. zn. 11.6%. Jeżeli zaś weźmiemy pod uwagę to, że w pięciu powiatach nie było ich wcale, a w trzech zaledwie 4—5, to w pozostałych stosunek procentowy występuje tem jaskrawiej. I tak: w powiecie brzezińskim szkoły niemieckie stanowiły 26%, w mieście Łodzi 32%, w powiecie łódzkim 40%.

W przeciwstawieniu do stosunków dzisiejszych w szkołach przeważały siły nauczycielskie męskie, po odliczeniu 185 sił, pracujących w mieście Łodzi, co do których niewiadomo, jaki był podział pod względem płci, z pozostałych 974 sił, 611 było mężczyzn (62.7), a 363 kobiet (37.3).

Charakterystycznem jest zjawisko znacznej przewagi chłopców nad dziewczętami, zjawisko powtarzające się w całym zaborze rosyjskim, zarówno w dzisiejszych województwach centralnych, jak też i na kresach. W dzisiejszem województwie łódzkiem stosunek ten przedstawiał się następująco: chłopców 54%, dziewcząt 46%, w niektórych powiatach nawet 58 na 42%.

Różnica w rozmieszczeniu szkół na terenie powiatów, wchodzących w skład dzisiejszego województwa łódzkiego, i obciążeniu jednego nauczyciela liczbą uczniów występuje bardzo wyraźnie w zestawieniu zamieszczonem na str. 51. Gubernja piotrkowska, co odpowiadało w szkolnictwie Dyrekcji Naukowej piotrkowskiej, wykazuje stale większe zaawansowanie w kierunku zajęcia się szkolnictwem ludowem.

Szkoły publiczne były zatem w stosunku do potrzeb zjawiskiem rzadkiem, cztero- i pięciokrotnie należałoby ich liczbę powiększyć, by mogły ogarnąć liczbę dzieci, potrzebujących nauki. Te, co były, nie spełniały swego zadania, bo oparte były na zasadzie dobierania dzieci przez nauczyciela, selekcja zaś zawodziła wobec krótkiego trwania nauki w ciągu roku.

POWIAT	Powierzchnia w km²	Liczba ludności w r. 1921	Liczba ludności w r. 1997	Przeciętna ilość uczn. na 1000 mieszkańców w r. 1914	Jedna szkoła na km.² w r. 1914	Ilość uczniów na nauczyciela w r. 1914
Brzeziny	1.117	99.625	125.562	40	15	54
Kalisz	1.480	123.013	180.164	28	19,4	54
Koło	1.233	95.913	115 671	19	40	60
Konin	1.313	83.855	98.844	29	27,3	73
Łask	1.403	117.685	148 965	45	15,7	55
Łęczyca	1.316	100.992	122.397	28	28,6	68
Łódź-miasto . . .	59	314.020	451.813	27	0,8	61
Łódź-powiat . . .	880	116.285	109.564	49	14,9	60
Piotrków	2.088	153.687	197.414	50	15,4	53
Radomsko . . .	2.113	129.839	169.450	52	20,7	85
Sieradz	1.613	123.721	155.232	26	40	88
Słupca	1.070	82.721	92.729	28	29,6	67
Turek	1.248	86.797	102.158	26	29	58
Wieluń	2.101	143.585	181.335	27	27,3	80

Poziom wykształcenia nauczycielstwa nie był wysoki, rząd rosyjski posługiwał się siłami, które ukończyły trzyletnie seminarjum nauczycielskie, lub po ukończeniu czterech klas gimnazjalnych, złożyły egzamin nauczycielski. Siły o wyższym cenzusie były rzadkością. Przeważnie nauczycielstwo rekrutowało się z pośród ludności miejscowej, tresura jednak rusyfikacyjna w niektórych seminarjach nauczycielskich wypaczała wiele charakterów i nauczyciel nie był dla ludności polskiej czynnikiem, niosącym kulturę i świadomość narodową. W miarę narastania sił w narodzie, oddalania się od czasów depresji po powstaniu styczniowem, zwłaszcza po r. 1900, począł się budzić duch świadomości posłannictwa wśród nauczycielstwa. Ostatnie lata przedwojenne wydały wiele dzielnych, ofiarnych jednostek. Szkoła publiczna, mająca dzielnego nauczyciela, zaczęła spełniać swe dziejowe, obywatelskie posłannictwo. Nie brak było przykładów, że w rządowych szkołach dzieci uczyły się deklamacyj polskich w rodzaju: „Kto ty jesteś". Ponieważ kontrola była bardzo ścisła, to uczono historji polskiej, dzisiejszej nauki o Polsce w ten sposób, że urywano z lekcji po 10—15 minut i uczono wtedy pisać po polsku, historji i t. p., czytano na głos urywki utworów wieszczów, wypożyczano dzieciom książki polskie.

Wielu było dzielnych pracowników, najwięcej jednak zdziałały kobiety, wiele z nich do dziś otoczonych jest powszechną czcią. Kobiety były ofiarniejsze i mniej narażone na prześladowanie; zwykle samotne pracownice nie bały się o los swych najbliższych, w razie wykrycia ich maskowanej dzielności.

Społeczeństwo polskie w najtrudniejszych sytuacjach, w najcięższych czasach ratowało się, radziło sobie, zakładając tajne szkoły. Dziś po 14 latach, odkąd szkoły tajne straciły rację bytu, trudno odtworzyć sobie ten ogrom pracy, poświęcenia, gdyż większość osób, które utrzymywały, prowadziły te szkoły, nie żyje. Pracownicy oświatowi powinni notować wszelkie wspomnienia o tajnem nauczaniu, bo jeszcze parę lat, a przepadną bezpowrotnie.

Szkoły tajne na wsi zakładane były przez ziemian w ich majątkach. Ze szkół tych korzystały dzieci służby dworskiej, oraz najbliższych dworu — mieszkańców wsi. Szkoły te nosiły nazwę ochron, w których pod pozorem nauki robótek uczono języka polskiego, historji i innych przedmiotów niedozwolonych w szkołach przez władze rosyjskie. Praca w tych szkołach była trudną, cieszyła się za to powszechnem uznaniem i wdzięcznością ludu. Szkoła tajna zaszczepiała w duszach dziatwy patrjotyzm, przygotowywała ją do służby Ojczyźnie, kładła duży nacisk na wychowanie religijne, wychodząc z założenia, że w Polsce religja katolicka i narodowość wzajemnie się wspierają i zaborcy utrudniają wynarodowienie ludu. Szkoły tajne wychowały cały szereg światłych włościan, dziatwy, z których wielu weszło do trzech dotychczasowych sejmów odrodzonej Rzeczypospolitej w charakterze posłów.

W miastach organizowano tajne komplety, inicjatywa wychodziła od osób prywatnych, jak np. w Kaliszu, gdzie w 1902 r. był taki komplet dla 12 dzieci, a w trzy lata później było ich kilkanaście w różnych punktach miasta. Na tajne komplety uczęszczały dzieci wyrobników, dozorców domów, rzemieślników; nauka odbywała się bezpłatnie. Czasem tworzono umyślne organizacje, jak np. w Piotrkowie, gdzie na parę lat przed 1905 r. istniało Towarzystwo Oświaty Narodowej. Obowiązkiem moralnym każdego czynnego członka było prowadzenie jednego kompletu. Komplety były organizowane dla dziatwy w wieku szkolnym i dla dorosłych. Nauka odbywała się w domach prywatnych, komplet składał się z 5—20 osób. Nauka w szkołach tajnych w kompletach była bezpłatną.

Rok 1905 był chwilą dla społeczeństwa polskiego ważną, rząd rosyjski po klęskach na dalekim wschodzie wstąpił na drogę ustępstw. Naród polski rzucił się z zapałem do tworzenia różnych organizacyj, któreby skupiały pojedyncze, ofiarne wysiłki. Na pierwszy plan wysunęła się praca oświatowa, praca na polu szkolnictwa.

Nagle, jakby z podziemi, powstała wielka wspaniała rozmachem organizacja oświatowa Polska Macierz Szkolna. Z podziemi wyszły wszystkie szkoły i komplety i zszeregowały się pod sztandarem P. M. S.

Działalnością swoją objęła P. M. S. województwa centralne, a choć istniała i działała tylko dwa lata, gdyż w grudniu r. 1907 została zamknięta jako „szkodliwa dla państwa“, to jednak dokonała bardzo wiele.

Na terenie tutejszego województwa powstało 99 kół Macierzy, 76 ochron, 56 szkół, w których uczyło się 9311 dzieci, 68 kursów z 7671 uczestnikami, którzy z nich korzystali, 58 bibljotek o 36.003 tomach. Kilka kół pokusiło się o kupno lub budowę własnych domów, by uzyskać lokal na szkołę, na bibljotekę, na przedstawienia teatralne, na muzea. Rozmach, zamierzenia były ogromne, a tymczasem jak grom spadła na społeczeństwa wiadomość o zamknięciu P. M. S.

Pojęcie ochrony i szkoły zlewały się w pojęciu ówczesnych działaczy zakres nauki, programy były prawie identyczne. Ochronę traktowano jako wstęp do otwarcia szkoły, nim uzyskano zezwolenie władz

na prowadzenie szkoły. Ochronki zajmowały się początkowem nauczaniem czytania, pisania, rachunków i historji polskiej. Często trafiały się w jednej miejscowości dwie szkoły, lub ochrona i szkoła, i wtedy w jednej uczono dzieci nie umiejące czytać i pisać, w drugiej starsze, które przeszły naukę, odpowiadającą zakresowi obecnego 1 i 2 oddziału. Ochroniarki i nauczycielki, bo wśród sił nauczycielskich 90% stanowiły kobiety, pobierały pensję od 20—40 rubli miesięcznie, zazwyczaj miały bezpłatne mieszkanie we dworze, usługę i opał. Nauka przeważnie była bezpłatną; pobierano jednak i opłaty po 5, 10, 15 kopiejek tygodniowo od dziecka.

Zestawienie działalności P. M. S. za rok 1907.

POWIAT	Gubernja	Kół P. M. S.	Ilość ochron	Ilość szkół	Dzieci uczące się w ochronkach	Dzieci uczące się w szk.	Ilość kursów dla analfabet. dorosł. i dzieci	Uczestników kursu	Bibljotek	Tomów
Brzeziny . . .	Piotrkowska	7	4	5	196	237	1	18	5	2.439
Łask		10	9	2	373	124	2	57	4	918
Łódź miasto .		5	—	5	—	1.347	3	257	2	2 898
Łódź powiat .		6	3	4	271	362	3	126	5	2.684
Piotrków . .		5	3	3	172	274	6	1.222	3	944
Radomsko . .		9	2	3	120	244	3	576	3	3.122
Kalisz . . .	Kaliska	6	1	10	50	675	2	388	8	5.750
Koło		11	4	4	287	312	7	916	5	2.155
Konin . . .		2	19	4	1.073	253	15	949	1	2.720
Łęczyca . . .		7	3	6	116	238	5	364	2	570
Sieradz . . .		5	2	4	180	389	3	616	4	4.176
Słupca . . .		8	14	5	851	345	7	1.129	3	1.114
Turek		7	8	2	470	160	6	752	5	3.802
Wieluń . . .		11	3	1	130	62	5	301	8	2.621
		99	76	56	4.289	5.022	68	7.671	58	36.003
			132		9.311					

Oprócz P. M. S. zakładały szkoły i prowadziły akcję oświatową inne organizacje, np. Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Łęczycy, Stowarzyszenie Kolejarzy w Kaliszu, Towarzystwo Asnykowskie w Kaliszu, Towarzystwo Przemysłowe w Leśmierzu, Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności w Łodzi.

Po zamknięciu P. M. S. praca zeszła znowu w podziemia, prowadzono nadal tajne nauczanie pod firmą ochron, lub pozakładano nowe organizacje, które kontynuowały pracę P. M. S., ratując jej majątek przed konfiskatą.

W Kaliszu po zamknięciu P M. S. i szkół, prowadzonych przez nią, oraz przez Towarzystwo Asnykowskie i Stowarzyszenie Kolejarzy, zwrócono się do władz o zezwolenie na utworzenie „Kół wpisów szkolnych". Centrala „Kół wpisów szkolnych" była w Warszawie. Nowa organizacja istniała tylko do roku 1909, w którym została zamkniętą przez władze rosyjskie. Wtedy postarano się o uzyskanie zezwolenia na uruchomienie „Towarzystwo Oświata". Celem Towarzystwa było prowadzenie szkół prywatnych, które przedtem podlegały „Kołu wpisów szkolnych" i P. M. S. Towarzystwo obejmowało działalnością miasto Kalisz i byłą gubernję kaliską, przetrwało do początków wojny europejskiej.

W Pabjanicach komisja likwidacyjna P. M. S. starała się o stworzenie „Towarzystwa Oświaty", a gdy nie uzyskano na nie zezwolenia, stworzono „Pabjanickie Towarzystwo Naukowe", które uzyskało zatwierdzenie statutu, ściśle zresztą wzorowanego na statucie P. M. S. Towarzystwo Naukowe w Pabjanicach miało prawo zakładać filje w całym powiecie łaskim.

W Łodzi po zamknięciu P. M. S. rozpoczętą akcję prowadziło nadal Towarzystwo „Wiedza".

Większość szkół i ochron była nadal prowadzona przez dotychczasowe nauczycielki przy pomocy dworów, które dawały siłom nauczycielskim mieszkanie i utrzymanie.

II.

Wysiłek społeczeństwa polskiego w czasie wielkiej wojny na polu szkolnictwa powszechnego.

Wybuch wojny w sierpniu 1914 roku przerwał pracę szkolną nietylko prowadzoną przez rządy zaborcze, ale i tę, którą z wielkim wysiłkiem prowadziło samo społeczeństwo. Na terenie dzisiejszego województwa łódzkiego toczyły się jesienią, zimą i wiosną 1914/5 roku walki, które uniemożliwiały wszelkie poczynania na tem polu.

Gdy jednak armja rosyjska cofnęła się na wschód, a armja niemiecka postępująca za nią przeszła poza Bug i ustaliła się linja bojowa na dłuższy czas, mniej więcej na granicy drugiego rozbioru Polski — społeczeństwo polskie rzuciło się z entuzjazmem do rozbudowy szkolnictwa. Lata 1915/6, 1916/7 i 1917/8, to lata naprężenia energji narodowej, kolosalnej reakcji przeciwko polityce oświatowej zaborców.

Państwa centralne, zdumione zapałem i inicjatywą społeczeństwa, chcąc zresztą pozyskać sympatje Polaków i spokój na zajętych terenach, zezwoliły na pracę oświatową, na organizowanie szkolnictwa

Szkolnictwo stało się przedmiotem wysiłków wszystkich, pomyślano o powszechnem nauczaniu od 7—14 roku życia, o kursach dokształcających, o szkołach średnich, seminarjach nauczycielskich, ochroniarskich, o preparandach, o kursach dla nauczycieli, o nowych uniwersytetach. Chciano odrobić wiekowe zaniedbanie i istotnie dokonano cudów, tem większych, że kraj był zniszczony wojną, a wszystkich gniotła troska, co przyniesie jutro, co przyniesie koniec wojny, na jak wielkim obszarze będzie naród polski gospodarzem, na jak wielkim obszarze będzie mógł organizować oświatę, szkolnictwo powszechne, średnie i wyższe, wychowywać wolnych, nieznających już niewoli obywateli.

Pęd ku oświacie doprowadził nawet do pewnych błędów, zwłaszcza założono nadmierną ilość szkół średnich, nietylko w miastach powiatowych, ale miasteczkach, osadach, czasem i po wsiach. Zapominano o tem, że szkoła powszechna szeroko rozbudowana, istniejąca wszędzie jest konieczną podbudową szkoły średniej, słowo szkoła średnia suggestjonowało szerokie masy naszych miast, porywano się na zakładanie gimnazjów tam, gdzie szkoła powszechna była I — II — IV klasową zaledwie.

Z końcem r. 1917 władze okupacyjne przekazują szkolnictwo ówczesnej Radzie Stanu. Piewsze Ministerstwo Oświaty zaczyna planowo systematycznie ujmować w karby organizacyjne dotychczasowe wysiłki społeczeństwa. W październiku, listopadzie 1917 r. potworzono na terenie województw centralnych Inspektoraty Szkolne.

Pierwsze cyfry, zestawiające stan szkolnictwa powszechnego w grudniu 1917 roku, wykazują na terenie województwa łódzkiego następujące dane:

Liczba szkół	1524
„ nauczycieli	2336
„ dzieci	135.774

Jeżeli porównamy te cyfry z danemi z roku 1914, to szkół przybyło 599 (49.3%), nauczycieli 1177 (50.4%), uczniów 62.062 (45.8%). Aczkolwiek były to dopiero pierwsze poczynania, przeszło 1/3 szkół istniała pierwszy rok, to jednak podnosi się i wskaźnik organizacyjny z 18.7 w 1914 r., na 21.1 w 1917 r. Zjawia się pierwsza siedmioklasówka, liczba szkół VI-klasowych wzrasta z 4 na 7, zjawia się 11 szkół V-klasowych, których dawniej nie było, liczba IV-klasowych szkół wzrasta z 68 na 167, III-klasowych z 7 na 31, II-klasowych z 48 na 80.

Wpływ okupacji niemieckiej ujawnił się we wzroście szkół niemieckich, których liczba wzrasta ze 108 na 166, wobec ogromnego wzrostu liczby szkół polskich, odsetek tychże spada jednak z 11.6 na 10.8%. W poszczególnych powiatach liczba szkół niemieckich wynosiła:

	1914	1917	Przybyło
Brzeziny	19	24	5
Kalisz	5	13	8
Koło	9	29	20
Konin	—	—	—
Łask	—	3	3
Łęczyca	4	8	4
Łódź miasto	22	37	15
Łódź powiat	24	27	3
Piotrków	12	15	3
Radomsko	—	—	—
Sieradz	9	4	ubyło 5
Słupca	—	—	—
Turek	4	6	2
Wieluń	—	—	—

Bardzo wydatnie wzrosło rozmieszczenie szkół w terenie w stosunku na 100 km.², liczba uczniów na 1.000 mieszkańców. W całem województwie wypadała jedna szkoła na 12.4 km², a 61.7 uczniów na 1000 mieszkańców, na jednego zaś nauczyciela przypadało 57 uczniów.

W poszczególnych powiatach stosunki szkolne przedstawiały się, jak wykazuje tablica na str. 56.

Wzrost szkół uwydatnił się największy w powiecie kolskim (60.2), w Łodzi mieście (53.6), oraz w powiatach piotrkowskim i radomskomskim (po 46%). Wzrost sił nauczycielskich najsilniej wystąpił w mieście Łodzi (70%), w powiecie kolskim (56.2%), w powiecie łęczyckim (53.4%), w powiecie radomskowskim (52%), w sieradzkim (50%). Najwięcej dzieci napłynęło do szkół w powiecie kaliskim (55%), w mieście Łodzi (55%), w powiecie sieradzkim (54.5), w powiecie radomskowskim (52.6%) i kolskim (51.5%).

Wprost niezrozumiałe jest natomiast zjawisko w powiecie konińskim, gdzie zamiast przyrostu, występuje ubytek jednej szkoły i jednej siły nauczycielskiej, aczkolwiek wzrasta liczba dzieci w szkołach o 36%.

POWIAT	Przyrost szkół w porównaniu z r. 1914	%	Przyrost sił nauczycielskich	%	Przyrost liczby dzieci	%
Brzeziny	32	30	60	40.3	2904	38
Kalisz	35	31.5	60	42 3	5227	55
Koło	47	60.2	45	56 2	2214	51.5
Konin	—1	—	—1	—	1574	36
Łask	35	28.2	56	33	5378	46
Łęczyca	35	43.7	54	53.4	3026	48.8
Łódź miasto . .	75	53.6	422	70	13884	55
Łódź powiat . .	33	36	77	47	3319	38.6
Piotrków	114	46	143	45	3648	28
Radomsko . . .	83	46	111	52	8955	52 6
Sieradz	29	37	45	50	4795	54.5
Słupca	14	28	17	30.9	1368	35
Turek	23	34.8	26	36.6	2063	43.8
Wieluń	46	37.4	50	38.7	3611	36

Słaby przyrost uwydatnia się w powiecie słupeckim i tureckim. I tak w Słupcy przyrost szkół wynosi tylko 28%, w Turku 34.8. Nie wiele większy jest też przyrost sił nauczycielskich i liczby dzieci.

Można w każdym razie wysnuć wnioski następujące: Silnemi ogniskami, gdzie było dużo inicjatywy społecznej, były miasta Łódź, Piotrków, Radomsko, Koło; drugi wniosek, rzucający się w oczy, to większy rozwój szkolnictwa w powiatach, należących do okupacji austrjackiej, mniejszy natomiast w okupacji pruskiej, tem mniejszy im bliżej dawnej granicy państwa niemieckiego. Słabszy rozwój szkolnictwa uwydatnił się w powiatach, które w pierwszym roku powstania administracji szkolnej (inspektoratów), były połączone, jak Kalisz z Turkiem, Słupca z Koninem. Inspektorzy byli przeciążeni pracą i mniej dbali o powiat, w którym stale nie mieszkali.

Obok stron dodatnich, t. z. ogromnej rozbudowy szkolnictwa w roku 1916 i 1917, były w całej tej pracy i strony ujemne, które zaciążyły na dalszej akcji szkolnej, ciążą do dziś dnia i będą jeszcze długo przeszkodą w racjonalnym rozwoju powszechnego nauczania. Błędem koniecznym było angażowanie masowe sił nauczycielskich niekwalifikowanych. Nie chcąc zrezygnować z zaspokojenia żywiołowego pragnienia szkoły, jakie odczuł lud polski, brano do pracy w szkołach wszystkich, którzy się zgłaszali, ponieważ zaś były to lata wojny, wiec przeważnie kobiety. Stosunek mężczyzn nauczycieli do nauczycielek, który w 1914 r. wynosił 63 na 37, zmienił się na korzyść kobiet i wynosił w 1917 roku 46 mężczyzn na 54 kobiety. Wśród zaangażowanych sił przeważała liczba takich, które posiadały wykształcenie domowe, cztery, pięć klas szkoły średniej, często nawet mniej niż cztery.

Drugim błędem była tendencja, która tkwiła również w samym żywiołowym rozmachu, tendencja do zakładania szkół w każdej miejscowości, gdzie była odpowiednia liczba dzieci, zwykle tam, skąd ludność natarczywiej domagała się szkoły. Chcąc zjednać ludność dla szkoły, zakładano oddzielne szkoły dla poszczególnych wsi. Nie brak też było przykładów, kiedy w tej samej wsi zakładano kilka odrębnych małych szkółek, działo się to zaś z reguły, jeżeli ludność danej miejscowości była mieszaną pod względem narodowym.

O ile z czasem siły niekwalifikowane ustąpiły z zawodu nauczycielskiego, ogromna zaś większość uzupełniła swe kwalifikacje, tak że dziś na terenie województwa łódzkiego sił niekwalifikowanych jest zaledwie kilkadziesiąt, a są powiaty, gdzie ich niema zupełnie, to zakładanie szkół drobnych, nisko zorganizowanych stało się z czasem wielką przeszkodą w akcji tworzenia sieci szkolnej z dużemi skupieniami dzieci, dla zapewnienia im wysokiej organizacji szkoły.

Z tego okresu pochodzą też pierwsze decyzje, normujące zagadnienia organizacyjno-administracyjne, zawarte w „Przepisach tymczasowych o szkołach elementarnych w Królestwie Polskiem". Przepisy te ukazały się w Nr. 1 Dziennika Urzędowego Departamentu wyznań religijnych i oświecenia publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego. Wiele z nich obowiązuje do dnia dzisiejszego, zwłaszcza te, które w dziale III mówią o organach zarządu szkolnictwa elementarnego, o samorządzie szkolnym, o szkołach prywatnych.

Przepisy tymczasowe — były wyrazem długich prac przygotowawczych Komisji Przejściowej, działającej w imieniu i z upoważnienia Rady Stanu Królestwa Polskiego. Ukazanie się ich było zakończeniem blisko rok trwających pertraktacyj z władzami okupacyjnemi. Od tej chwili straciły moc obowiązującą rozporządzenia o organizacji szkolnictwa z dnia 24 sierpnia 1915 roku i ogólne przepisy Szefa Administracji, wydane na mocy tegoż rozporządzenia władz okupacyjnych.

III.

Rozwój szkolnictwa powszechnego w latach 1918—1927.

W rozdziale tym omawiać będę stosunki, dotyczące szkolnictwa powszechnego od 3-go stycznia 1918 do 1 grudnia 1927 roku, t. z. od dnia, w którym szkolnictwo przeszło pod zarząd Ministra W. R. i O. P. w myśl dekretu Rady Regencyjnej o organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskiem, do dnia, w którym władze szkolne zebrały materjał statystyczny za rok szkolny 1927/8.

Okres pełnych dziesięciu lat działalności już planowej, z dnia na dzień doskonalonej, przynosi może mniej efektowne, ale za to coraz trwalsze rezultaty na polu szkolnictwa powszechnego.

Działalność władz szkolnych w tym okresie była bardzo utrudniona, bo nawet po uzyskaniu podstawy prawnej z dniem 1 października 1917 roku podlegała kontroli władz okupacyjnych. Mimo jednak nieprzychylnej kontroli obcej administracji wojskowej w krótkim czasie zorganizowano własną administrację szkolną. Koniec wojny, listopad 1918 roku, zastał nas przygotowanych do dalszej pracy, która, aczkolwiek rozwijała się już wśród warunków niekrępujących swobody działania, to jednak przy przeszkodach, nie mniej trudnych do pokonania.

Rok 1919, to okres walk na kresach, to denerwujące zagadnienie granic Polski, omawiane, ustalane na Kongresie wersalskim, w zakresie szkolnictwa okres unifikacji stosunków w różnych dzielnicach.

Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych, której celem było ostateczne zespolenie szkolnictwa na całym obszarze ziem Rzeczypospolitej Polskiej, uległa z powodu wojny z bolszewicką Rosją odroczeniu. Przewidziany w ustawie podział na okręgi (kuratorja) przeprowadzono dopiero w 1921 r. Kuratorjum łódzkie zostało utworzone rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z 27 sierpnia 1921 r. w granicach województwa łódzkiego. Zmiany administracyjne wprowadziły nieuniknione zamieszanie.

Na ten czas przypada parę lat trwający okres dewaluacji pieniądza obiegowego, co ogromnie krępowało wszelkie poczynania władz szkolnych w zakresie budżetu, a przedewszystkiem budowy szkół.

Do przeszkód w rozwoju szkolnictwa więcej planowem — zaliczyć należy częste zmiany gabinetów, a więc i Ministrów W. R. i O. P.; niejedna zamierzenia, niejedne ustawy ze zmianą osób szły w odwłokę, lub zupełne zapomnienie.

Konieczność oszczędności, zastosowana w roku 1925 dla zrównoważenia budżetu, odbiła się bardzo ujemnie na rozwoju szkolnictwa powszechnego, a ciąży ona nadal nad wszelkiemi poczynaniami, hamuje budownictwo szkół, ogranicza liczbę potrzebnych etatów. Ograniczenia budżetowe zaczynają zagrażać dalszemu rozwojowi szkolnictwa, bo budżety więcej niż skromne w okresie ubytku liczby dzieci nie wystarczą w najbliższych latach kolosalnego wzrostu liczby dzieci, urodzonych w latach powojennych.

Mimo tych ciężkich warunków rozwój szkolnictwa powszechnego w ciągu dziesięciu lat jest olbrzymi, a dane z terenu województwa łódzkiego zilustrują ten rozwój należycie.

W okresie omawianym podjęło Ministerstwo W. R. i O. P. zagadnienie sieci szkolnej, akcja rozpoczęta w roku 1919 doprowadziła do tego, że dziś nietylko pracownicy oświatowi, inspektorzy, nauczycielstwo, ale szerokie masy społeczeństwa doceniają ważność większych skupień dzieci dla stworzenia wysoko zorganizowanych szkół powszechnych. Na całym terenie Państwa wre praca przygotowawcza dla stworzenia sieci szkolnej, którąby weszła do jakiejś przyszłej ustawy jako powszechnie obowiązująca.

Obowiązek szkolny został uregulowany dekretem z dnia 7-go lutego 1919 roku.

Sprawę zakładania i utrzymania szkół oraz budowy publicznych szkół powszechnych załatwiły ustawy z dnia 17 lutego 1922 r.

Sprawę szkół dla mniejszości narodowej uregulowała ustawa, zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa z dnia 31-go lipca 1924 roku.

W dziedzinie ustawodawstwa szkolnego brak jest dotychczas ustawy o ustroju szkolnictwa, — projektów było kilka, poglądy są jednak jeszcze sporne, nawet zwolennicy zdecydowanych już zapatrywań nie forsują ich w Sejmie, rozumiejąc, że wychowanie i kształcenie młodzieży należy do tych dziedzin życia społecznego, które trudno ująć w normy prawne bez uszczerbku dla możliwości rozwojowych, jakie tkwią w subtelnej idei wychowania młodych pokoleń.

Przy omawianiu rozwoju szkolnictwa powszechnego na terenie województwa łódzkiego w okresie od 1918—1927 r. posługiwać się będę przedewszystkiem danemi, zaczerpniętemi z wydawnictwa Ministerstwa W. R. i O. P. „Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/6". Wydawnictwo to bowiem obejmuje całą Rzeczpospolitą, wszystkie zagadnienia, dotyczące szkolnictwa powszechnego, podczas gdy inne źródła, jakie mi były dostępne, ograniczone były w czasie, który obejmowały, lub uwzględniały pojedyncze zagadnienia. Dane z roku 1925/6 będą kanwą, na której tem wyraźniej wystąpią cyfry z lat poprzednich, jako też dwóch lat następnych. Dane te dostarczają okazji do porównań, jak te same zagadnienia przedstawiały się w innych województwach, czy dzielnicach, o ile warsztat naszej pracy jest zaawansowany, lub opóźniony.

Kolejno zatem omówię: rodzaje szkół powszechnych, ich liczbę i rozmieszczenie, rozwój powszechnego nauczania, stan posiadania w zakresie lokali publicznych szkół powszechnych, liczbę nauczycieli i obciążenie ich pracą szkolną, liczbę uczniów, poziom organizacyjny publicznych szkół powszechnych, gęstość rozmieszczenia szkół i miejscowości szkolnych oraz długość dróg w obwodach szkolnych, wreszcie język nauczania w szkołach powszechnych w związku z językiem ojczystym uczniów.

1. Na terenie województwa łódzkiego występują następujące rodzaje szkół powszechnych: publiczne, prywatne, szkoły ćwiczeń, preparandy, jako zjawisko przejściowe, i szkoły specjalne. Szkoły te obejmują dzieci w wieku obowiązku szkolnego; t. z. od 7—14 roku życia. Pierwsze dwa rodzaje zależą od tego, kto je utrzymuje, państwo czy samorząd lub instytucje oraz osoby prywatne.

Szkoły ćwiczeć istnieją przy seminarjach nauczycielskich jako teren doświadczalny dla kandydatów na nauczycieli, w większości wypadków są to niepełne szkoły powszechne o programie szkół VII-klasowych. Szkoły ćwiczeń są nieco swobodniejsze w programie, doborze nauczycieli, mają mniej uczniów, administracyjnie są w pewnym stopniu wyodrębnione.

Preparandy jako twór przejściowy istniały w latach 1919/20—1925/6, miały kurs dwuletni, skupiały zaś młodzież, niedostatecznie przygotowaną przez szkoły powszechne w zakresie programów siedmioklasowej szkoły powszechnej do seminarjów nauczycielskich.

Szkoły specjalne nie mają jeszcze ustalonych programów, dzielą się zaś na szkoły dla głuchoniemych, dla ociemniałych, dla umysłowo upośledzonych i moralnie zaniedbanych.

Zestawienie liczbowe z r. 1925/6 na terenie województwa łódzkiego:

Rodzaj szkół	Ogółem	W miastach	Po wsiach
Publicznych czynnych	2097	307	1790
„ nieczynnych	76	—	76
Prywatnych	90	78	12
Szkół cwiczeń przy sem.	5	5	—
Preparand	6	3	3
Szkół publ. dla głuchoniemych . .	1	1	—
„ pryw. „ „ . .	1	1	—
Szkół dla mysłowo upośledzonych	5	5	—
Szkół dla moralnie zaniedbanych .	3	2	
Razem	2284	402	1882

(Dalszy ciąg drukowany będzie w numerze następnym).

WYDAWNICTWA.

Książki, z których można czerpać materjał do pogadanek w związku z Tygodniem Propagandy Trzeźwości:

Ks. Jan Władziński. — Z niedomagań społecznych. Praca nagrodzona na konkursie T-wa „Przyszłość" w Łodzi w 19.0 r.

Br. Duchowicz. — Napoje alkoholowe i wpływ ich na duszę i ciało człowieka. Nakładem Macierzy Szkolnej, 1927 r.

Pijaństwo nasz wróg — Książki dla wszystkich Nr. 288.

Ks. Feliks Gondek. — Gorzałka źródłem wszelkich zbrodni. Nakł. Gebethnera i Wolffa.

Radym. — Precz z wódką. Nakł. Zjednoczenia Młodzieży Polskiej w Poznaniu.

Ks. M. Kuznowicz. — Społeczna działalność kółek abstynenckich wśród młodzieży.

Ks. H. Jackowski. — Namowa do wstrzemięźliwości.

M. Twardowska. — Gorzałka.

Dr. Adam Wodziczko, prof. uniw. poznańskiego. — Alkoholizm a zwyrodnienie rasy, 1927 r.

Lekcje szkolne o alkoholu. — Wyd. Zw. Naucz. Abstynentów w Poznaniu.

Administracja Panteonu Polskiego, Lwów:

Józef Piłsudski o sobie. — Zebrał i wydał za zezwoleniem miarodajnych czynników Z. Zygmuntowicz, ppłk. w st. sp. i redaktor „Panteonu Polskiego". Cena dla urzędników, nauczycieli i bibljotek 8 zł.

Książnica — Atlas, Lwów:

E. Romer. — Wyspy Brytyjskie, mapa ścienna, podkl. na płótnie. Cena 36 zł.

E. Romer. — Francja, mapa ścienna, podkl. na płótnie. Cena 36 zł.

Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie:

J. Domaniewski. — Przyroda. Cz. III, przeznaczona dla V-go oddziału szkoły powszechnej.

Czasopisma:

Ziemia — organ Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Prenumerata dla członków P. T. Kr., nauczycielstwa, bibljotek i kółek szkolnych wynosi kwartalnie 6 zł. 50 gr Adres Redakcji i Administracji: Warszawa, ul. Karowa Nr. 31.

Związek Towarzystw Kupieckich w Poznaniu:

Kazimierz Ołdziejowski. — Wystawy Powszechne. Cena 8 zł.

Drukarnia Państwowa w Łodzi, Piotrkowska 85, telefon 29.